

Richard Steenbergs Dagbog (Familiekrønike)

Denne "Dagbog" er en renskrevet kopi (fil) af en afskrift, som min farbror Svend Steenberg har udført i marts 1950 efter den håndskrevne original, som på daværende tidspunkt befandt sig hos et (adoptiv) barnebarn til dagbogens forfatter Richard Steenberg – nemlig Erica Marjory Winther Sarup født Mørk, der da boede i Virum. Originalen befinder sig i dag hos et oldebarn af dagbogens forfatter – Olaf Steenberg i Shildon, Corbridge, England. (Død den 18. maj 2017)

Denne kopi er så vidt muligt udført ordret efter min farbrors afskrift, der gengives nedenfor.

Mine egne bemærkninger til "dagbogen" er undervejs sat i [kantet parentes]

Søborg i den 10. december 2015 / Bjarne Friis Steenberg

Svend Steenbergs forord til afskriften:

Denne bog indeholder:

- 1) Uddrag af Richard Steenbergs dagbog 1. bind... (side ???)
- 2) Afskrift af uddrag af anbefalinger for Vilhelm Albinus Steenberg. (side ???)
- 3) Uddrag af Richard Steenbergs dagbog 2. bind... (side ???)

Ad. 1) og 3) Den nævnte dagbog må nærmest betegnes som en erindringsbog, idet den først er påbegyndt 1869 (Newcastle).

Første binds første halvt hundrede sider betegner dagbogsforfatteren selv som en familie-kronologi.

Efter afslutningen af denne, begynder han forfra med sine tidligste erindringer.

Dette er grunden til, at uddragene ikke forekommer i den rette tidsfølge.

Uddragene er udvalgt efter, hvad der må regnes at have størst interesse for Jacob Steenbergs (præsten i Viby) efterkommere gennem Vilhelm Albinus Steenberg, se: STEENBERG, Himmerlandsslægten, Næstved 1942.

De to dagbøger befinder sig på nuværende tidspunkt i fru Erica Sarups eje.

Ad. 2) Hvorfor der i 1918 i uddrag er foretaget afskrift (ved oberst S. Worm) af Vilhelm Albinus Steenbergs anbefalinger, vides ej, ej heller originalernes skæbne.

Den originale afskrift befinder sig på nuværende tidspunkt i Svend Steenbergs eje.

Bogen er skrevet i fire eksemplarer, af hvilke de to på nærværende tidspunkt befinder sig i Axel Vilhelm Nors Steenbergs, de to andre i Svend Steenbergs eje.

Originalernes retskrivning er benyttet, eventuelle afvigelser skyldes fejlskrivning.

København i marts 1950

Svend Steenberg

UDDRAG AF DAGBOG I

ført af

RICHARD STEENBERG
(1824 – 1901)

o 0 o

(Uddragene foretaget af Svend Steenberg)

* *
*

Side 1 – 40

Newcastle 5. Sept. 1869

MATERIALER TIL DAGBOGEN
CHRONOLOGIE.

1783 Chronologisk Følgerække af Begivenheder i min Slægt og i Tidsrummet: Fader født 2. Juni paa Bornholm af Bondeforældre; han kaldes Steenberg efter hans Moders Morbror Steenberg, som havde nedsat sig i Lissabon og var dansk Vice-Consul der, formodentlig var han ogsaa Kjøbmand: Commision Agent for Salt; han døde ugift.

Faders Slægtsregister paa Moderens side kan vi ikke føre længere tilbage end til hans Bedstefader (hans moders fader) (*Se dog: Steenberg, Himmerlandsslægten, Næstved 1942*).

Jens Pedersen, Gaardmand (Bonde) i Øster Larsker ca. 1730; han ægtede nævnte Consul Steenbergs Søster. De havde to børn sønnen

Jacob Jensen Steenberg, Gmd. i Fløjlegaard. Om ham mangle øvrige Efterretninger. Vi vide saaledes ikke om Slægten er blevet forplantet gjemmen Sønner; Interessen knytter sig derfor fornemlig til navnet, som kommer igjen saa ofte i Efterslægten. Datteren

Bodil Kirstine. f. 1760. Hun er Faders Moder, gift med

Tobias Andersen, Kaas (Faders Fader) f. ca. 1754, Fæsteboelsmand i Øster Mariæ Sogn (Svanike), ved Fiskerlejet Ypnasta, lige overfor Christiansø, midt mellem Svanike og Gudhjem Sogn.

Anm. Dette er For-Cronologien. Tobias Andersen, Kaas er saaledes vor rette Stamfader, i.e. om nogen tidligere, paa Fædrene Side, savner vi enhver Efterretning.

Fader skulde altsaa egentlig – efter de da brugelige Opkaldelser – været kaldt enten Tobiasen eller Andersen eller Kaas, men erholdt (i lighed med sine Brødre) Navnet Steenberg efter sin Moders Slægt og blev døbt Jacob Steenberg.

Faders Moder hed "Jensdatter" efter Faderen Jens Pedersen, ifølge den ældgamle

Brug (som holdt sig i Bondestanden indtil kgl. Forordn. 1828 afskaffede den).

Som Kone kaldtes hun sædvanlig Tobiskas (efter Manden) Bull Tobbisa.

Navnet Bodil er almindeligt paa Bornholm, hvor endog et Sogn kaldes Bodilsker (Kirke).

Om Faders 2 Brødre og 3 Søstre findes nogle Efterretninger i Stamtavlen, trykt 1857.

Anm. Om Øster Larsker Sogn, "der hører til Bornholms paa Naturskønheder rigeste". see Trap. Om Øster Mariæ (Nabosogn til Ø. Larsker) see samme værk. "Store Klippeblokke ligge i vild Uorden nedenfor Klippen Randkløven, mellem denne og havet. Her er talrige Aaløb i smalle Dale, omgivne af Klipper og Smaaskove". Trap.

I disse Naturomgivelser opvoxede Fader.

Det vilde i høj Grad øge ("forøge" udtrykker ikke, hvad der er ment med "øge til") til Interessen for disse Optegnelser af Familie Cronologien, hvis der fra Faders egen Haand forelaa en Skildring af hans Barndomstid i Hjemmet, af hans Opfattelse af Indtrykkene af Naturomgivelserne og af Livet i hans Hjem, da det udentvivl vilde give os et interessant Syn paa hans sjælelige Liv i de aar.

Da saadanne Optegnelser mangle, maa vi sætte des mere Pris paa se Meddelelser om hans Barndomstid, som vi have fra hans egen Mund; samlede og seete i deres rette Forhold, give de ialfald Omridsene af et Billede af ham i hans tarvelige og simple Hjem paa Bornholm. De Livsforhold, hvori han opvoxede ere saa forskellige fra dem vi kjende fra vort eget Hjem, at det ikke vil være uden Nytte for den bedre Forstaaelse af deres Indflydelse paa ham, om vi gjøre os bekjendt med Forældrenes Stilling. Faderen var Fæsteboelsmand, holdt 2 Heste og har altsaa haft nogen Jord at dyrke og et til dennes Græsning afpasset Antal køer (3) og Faar og Gæs i en løkke. Men Faderen hentede ogsaa noget af sit Erhverv fra Søen: han var Fisker i lighed med de andre Boelsmænd i Øster Marie, som ligger ved Havet. En ikke uvæsentlig Deel af Erhvervet maatte endelig Husfliden være: Væven fandtes i ethvert velordnet hus; Konen vævede, mens Manden skjar Træsko, han var tillige Skomager og Skrædder. Aarle og silde maa saaledes "Arbejdet" have været den første Pligt for alle i Huset. Fader var den næst yngste af 6 Søskende, det faldt derfor af sig selv i hans Lod, saasnart han var stor nok, formodentlig allerede som **8 Aars Knøs**, at vogte Køerne paa Marken.

Endnu som 80 aarig Olding føler Fader sig i Drømme hensat i hin Tid da han vogtede Qvæget, og gjemmenlever da atter de haarde Tider, da han barfodet løb igjennem de skarpe Stubbe efter det bissende Qvæg, ulykkelig fordi han ikke kunde indhente det. For os, i vor forkjælede Opdragelse, er der noget Rørende i disse Minder fra hans Barndom. Der toges vel ikke meget lempeligt paa ham, men i denne haardføre Opdragelse kan vi vistnok søge Grunden til hans kraftige Helbred. En Sygdom mindes han (i hans 5te Aar, af Kopper) i forbindelse med Glæden over Synet af et stort, blomstrende Frugttræ, da han første gang efter Sygdommen kom ud i Haven (Abildgaarden). Hvorledes hans

Tilstand har været (hvorledes han i øvrigt har havt det) i Hjemmet, derom maa vi drage vore Slutninger fra lignende Forhold, som ere bekendte. Fader har ikke meget at fortælle derom. Des nøjagtigere ere hans Meddelelser om hans Opdragelse og Undervisning, der for hans Standsfæller var den tarveligste. Noget fast Skolevæsen havdes endnu dengang ikke paa Landet. Underviisningen skete i Hjemmet og det Offentliges Tilsyn indskrænkede sig til en periodisk Overhøring i Vintermaanederne ved Degnen (de saakaldte Løbedegne) (hvorom, der kan læses paa andet sted, see N. M. Petersen). Alle Børnene i samme By samledes i en af Gaardene efter forudgaaende Tilsigelse ved Kirkestævne, og bleve der af Degnen overhørte (examinerede) i den i Hjemmet erhvervede Kundskab i Læsning. Af Degnen lærte Fader ca. 1795 Skrivning i Hjemmet; Moderen lærte ham at læse (?) Ved en af disse Overhøringer har Degnen (Lytz) formodentlig bemærket en ualmindelig Læselyst hos Fader og har omtalt det til Præsten (Jacob Peder Prahl), som derfor laante den læselystne Dreng nogle Bøger. Tiden paa marken hos Qvæget har derefter faldet ham mindre lang, og det er slet ikke usandsynligt, at han har glemt "de bissende Køer", mens han har siddet i Skyggen af en Tjørnebusk, fordybet i sine Bøger. (Efter indstilling af degnen gav Biskop Balle ham sin "Lærebog"). En følge af Præstens Interesse for ham blev, at han tog ham i sin Tjeneste – som "Kodreng" og Faarehyrde på Lyngen; dog har dette neppe været imod hans Ønsker, da han jo paa en maade med det samme var kommet Kundskabsvældet saameget nærmere. At han kom til Præsten, har udentvivl været af afgørende Betydning for hans Fremtid; det har været Vendepunktet i hans Skjæbne. Der fortæltes om "Fyren", at naar han gik med Køerne "messede han i højen Sky". (Fader redder en Dreng fra at drukne og blev belønnet med et par Manchester Benklæder).

Præstens Søstersøn tog sig dog snart af den begavede "Kodreng" og gav ham Undervisning i Regning (de 4 species) og Skrivning og noget latinsk Gramatik. Heraf fremgaar **tydelig nok**, at det var Meningen (formodenlig ogsaa forældrenes) at han skulde "holdes til Bogen".

1797. I Foraaret blev han sat i Rønne Latinskole.

Efter Datidens (og senere Tiders) brug, tog Pastor Prahl sig af de fattige Disciple og forskaffede dem fri Middagsmad hos de velstaaende Borgerfamilier. Fader spiste saaledes til Middag "paa omgang", og de venlige Husmødre medgave ham for der meste tillige hans Aftensmad i lommen.

Fra hans Skoletid (denne en Bondesøns saa interessante Tid med dens Besøg i Hjemmet, Forældrenes Stolthed, Moderrens Glæde over Sønnen, der "læser til Præst") savner vi enhver nærmere Meddelelse (men kunde vel endnu erholdes af ham?).

Blandt Erindringer fra Barndomshjemmet dvæler han helst ved Moderen, som han elskede og agtede for hendes hele Vandel og Færd i Hjemmet. Hun var sagnrig og

sangmild; af hende lærte han utallige af Øens ejendommelige Viser paa deres eget naive maal (bornholmsk). Hun var en from og gudsfrygtig Qvinde, og øvede en velsignelsesrig Indflydelse paa enhver i Hjemmet. Fader giver umiskjendelig nok en Skildring af hende i hans Kritik af den gamle Ps.bog. [*salmebog*] see pag 15 heri [*side 14 i denne afskrift*]

1801 I Foråret er han i Kjøbenhavn og gaaer som Student, "med Bøssen på Nakken" paa Volden, da slaget stod paa Reden 2^{den} April. Han var kommet over om Efteraaret 1800 og havde taget Artium. Efter at have taget første Del af 2^{den} Examen reiste han hjem til Forældrene, kom tilbage om efteraaret 1801 og tog anden Del af denne Examen. Med det nye Aarhundrede er han traadt ind i en for ham ny men ogsaa fremmed Verden. Landsbybarnet, den bornholmske Bondesøn, er fra de simple Forhold paa hans Fødeø pludselig hensat i Civilisationens og Dannelsens Midtpunkt, Kjøbenhavn.

Forventningsfulde standse vi her – ligesom paa de tidligere Stadier – for at høre ham fortælle om Indtrykkene, som maa have været overvældende, af alt det nye og overraskende, der mødte ham i Hovedstaden, den monumentale By med sin forskellige Bygningsstil (Architecturen i de offentlige Bygninger) fra Chr. IV's Tid, Rosenborg, Børsen med dens brogede Udstillinger, den prægtige gamle Frue Kirke med sit høje gyldne Spir, Runde Taarn, de lange (og mange) Gader, Voldene med de Hvælvede porte. Og uden for Voldene – det smilende skovrige sjællandske Landskab: den danske Natur, saa forskjellig fra Naturen paa hans Klippe Ø, men han siger ikke meget derom og vi maa selv udmale os hans Sinds Bevægelser f. Ex., af det første Skuespil han saa paa det kgl. Theater. Vi gjøre uvilkaarlig mange **Spørgsmaal**, om han f. Ex. Dengang kjendte Holberg (d.v.s. Comedierne) Ja.

Af det følgende fremgaar utvivlsomt, at Skuespillet og Musikken (maaske fornemlig Sangen) har været en Magt, som tog ham i Besiddelse for hele Livet: de bleve hans Idealer. (Havde det ikke været for det Ideale hos Fader, vilde overhoved disse Fortidsbeskrivelser ikke være blevne skrevne).

Vi følge ham som fattig Student, kæmpende for Udkommet, thi Understøttelsen fra Hjemmet bliver usikrere og ophører tilsidst ganske. Præsten Prahls i hans Fødeby har hidtil været blandt hans Patroner, men ogsaa fra ham udebliver Hjælpen. Rektoren i Rønne, Andresen ("pæne Mand" benævner Fader ham) har ved Sammenskud med andre af hans Velyndere i Rønne sendt ham 70 Rigsdaler (da han blev dimitteret), hvormed han slaar sig igjennem den første Vinter. Efter sin tilbagekomst fra Bornholm Anno 1 [1801], maa han søge Informationer og kommer til en Garver Lund? (Svensker), men da han ikke længe kan udholde det der, opsøger han en Landsmand Grønbeck (senere Præst i Vester Mariæ), der anbefaler ham til et Pige-Institut, (hvor han saa bliver Lærer). I samme Hus (Stedet og Gaden: Hjørnet af Knabrostræde) [*Knabrostræde 14*] boer Skomager Rosengren

(svensk) og hos denne Familie bliver Fader Logerende.

Vi komme her til Moders Historie.

I n M e m o r i a m.

Vor undersøgelse i Faders Chronologie om Ætten, hvorfra han nedstammer, har ikke levnet nogen Tvivl om, at hans Stamtræ "i umindelige Tider" har groet paa Bornholm. [Se dog: Steenberg, Himmerlandsslægten, Næstved 1942] og at hans Forfædre hørte Hjemme der. Ligesom vi i Faders Historie fulgte Slægtens Spor længst tilbage paa Moderens Side, saaledes kunde vi ogsaa føre Moders Stamtavle længst tilbage i tiden i hendes Moders Slægt, og møde først en Biskop Christoffer Mumme (i Aalborg). (i N. M. Petersens Literaturhistorie nævnes han blandt de mindre literære Geistlige) (See tillige Wibergs Præstehistorie). Hans Søn Christoffer Mumme var Præst i Aasted (Aalborg Stift). Dennes Datter Charlotte Augusta (f. 29. Sept. 1763, d. 1847) blev gift med Lars Christen Svanekjær (f. 8. Febr. 1753) Bestillingsmand ("Quarttermester") ved Almindeligt Hospital.

Anm. Hvad der var Aarsag til, at Præstedatteren fra Aasted forlod sit Hjem i Jylland, og kom til Kjøbenhavn, hvor hun er blevet gift med Svanekjær i en ung alder, herom mangle vi Efterretninger. Hun skal have været eneste Barn. Hendes Moder var Enke, da Datteren i 1792 med sine 3 Smaapiger besøgte hende i Fladstrand (Frederikshavn)

De ere Moders Forældre. Faderens forfædre, eller Slægt, vide vi intet om. Han døde ung (42 Aar), og Moders sildigste Erindringer om ham er fra hendes 8de Aar. Hun erindrede ham som en høj smuk Mand, der havde stor Authoritet i sin Virksomhed i Hospitalet, hvor han bl. a. udbetalte Lemmerne deres Uge Penge ved hvilken Leilighed Moder ofte var tilstede.

Hun dvælede gjerne ved Mindet om denne Fader, der var hendes Stolthed. Han bortreves i sin bedste Alder af en Feber, som Følge af en Forkølelse, han havde paadraget sig under "Branden" (Kjøbenhns store Ildsvaade 1795, 5 – 7 Juli, "Slottet" Chr.borg var brændt Aaret før).

Hvor længe Moders Moder forblev Enke, er ikke optegnet, men hun ægtede senere ovennævnte Rosengren (svensk, finsk).

I deres Hus var det at Fader først saa Moder.

Moder ^{a)} Cathrine Marie Svanekjær, f. 6te Febr. 1787, var den ældste af 3 Søstre. Den yngre ^{b)} Inger Elisabeth, f. 6te Febr. 1789, d. 1852, blev gift 1805 med Gottfred Bendtsen (f. 1773), Præst først i Jylland i Salling (Aalbek), siden 1830 i Steenmagle ved Ringsted (d. 1846). De havde 5 Sønner og 6 Døtre, om hvem Stamtavlen *) giver nogle nærmere Meddelelser. Den yngste ^{c)} Mette Christine (f. 1791, 5te Febr. d. 1816) ægtede

Normanden Theodor P. Hørner, om hvilken Slægt se Stamtavlen *).

*) den af dagbogsforfatteren i England udarbejdede stamtavle)

Moder havde ingen Brødre, ialfald ingen, der overlevede Faderen. Som Barn mistede hun det ene Øje i den skrækkelige Sygdom, Børnekopper. Hun var ligesom Søsteren Lise (Elisabeth) høj og rank og skal have været smuk, trods Arrene af Kopperne. Hun havde et kraftigt mørkebrunt Haar, en god Figur og udmærket Holdning og var af et livligt Temperament. (Anm. 1) Moders Øje var brunt, Fader har lyseblaa Øjne. Moder havde smukt formede Hænder, lange Fingre og smukke ovale Negle; Faders Haand er det modsatte, korte fingre, smaa brede Negle. 2) Vi beklage meget at savne nærmere Meddelelser om Moders Ungdom, om hendes Confirmation og hendes Religionslærers theologiske Retning, om han var liberal eller ortodox, da det vilde være en Ledetraad for os til at kjende hendes egne dybeste Aandstilstande). Chronologiens Orden fordrer nu, at vi igjen vende os til Fader. Fra nu af kan vi ikke føre Fortællingen om Fader videre, uden at optage Moder deri, deres Historie falder sammen.

Vi optage Fortællingens Traad der hvor Fader blev Lærer i Pigeskolen i samme Hus, hvor Rosengrens beboede en Etage, hos hvem Fader erholdt Logis og Kost. Det Spørgsmaal paatrænger sig uvilkaarligt, om der var noget mere end tilfældigt i, at Fader **søgte Logis** begge Gange hos Svenskere; ligger der ikke heri en Antydning af, at Sproget med dets umiskjendelige fremmede Tonefald, den rullende Udtale af det bornholmske R, og det ejendommelige K (tj), har beredt ham en del Vanskeligheder naar han søgte Logis, da man de fleste Steder vil have taget ham for en Svensk, mod hvilket Nabofolk der i mange Kredse af Middelklassen endnu herskede en stærk Uvillie. Vi drage deraf den Formodning, at Fader har fundet en bedre Modtagelse hos Svenske end danske Familier, til hvem han har henvendt sig om Logis, da nogle Husmødre ligefrem ikke have kundet forstaa ham. Det kan derfor heller neppe feile, at han hos Rosengrens har givet Døttrene Anledning til mangel paa pudseerlig Misforstaaelse, som da Moder – der dengang var 13 aar – ikke rettere opfattede hans Udtale af "Peplingsöen", end at han spurgte om "Peer Blindesön". Denne Forskjellighed i Sproget har imidlertid ikke længe været nogen Hindring for en Tilnærmelse mellem den unge Bornholmer og den danske Familie, hos hvem han boede (dansk, naar undtages Stiffaderen Rosengren), da der af denne daglige Omgang udviklede sig et ømt forhold mellem ham og Moder (Jomfru Svanekjær), hvilket formodentlig har bevirket, at han forblev boende hos Rosengrens, indtil han havde taget theol. Embedsexamen 1805.

Forinden vi underkaste dette i Faders Ungdomshistorie saa interessante Tidsrum af 4 Aar en nærmere Drøftelse, vil det ikke være ufornuddent at kaste et Blik paa de nærmest liggende Begivenheder i Danmark saavel som af hvad der foregik i Frankrig, da disse altid maa øve en vis Indflydelse paa deres Tid, paa Livsopfattelsen og Characterens

Dannelse.

(Her følger en Skildring af uden- og indenrigs Tildragelser, militære, politiske og kulturelle.)

1802. Efter dette politiske Overskue, som har bragt os noget for langt frem i Tiden, vende vi os igen til Faders Ungdom, forat redde fra Forglemmelse de Brudstykker, han har meddelt os fra hans Studenterdage. Om hans Studeringer ere vel hans Meddelelser sparsomme, men vi kunde ved at kaste Blikket paa hans Samtids Historie, henføre flere Kjensgjerninger til ham, som supplere endeel af hvad vi ønskede at vide om ham fra hin Tid.

Han læste i den gamle Studiegaard (den brændte under Bombardementet 1807) under Jacob Baden Professor i Veltalenhed (see N. M. Petersen); Sprogrensningens Periode var netop afsluttet og han har altsaa "lært dansk" saaledes som det nu skrives, men efter **hvis Gramatik?** Ingen dansk Gramatik fandtes dengang. Fader kunde vel endnu give os flere Interessante Bidrag til sit Livs Historie fra hans Studentertid. - Pontoppidans "Forklaring". Bastholms og Rostocks "Forklaring".

Ved Siden af hans akademiske Studier finder vi ham nu ogsaa følge sine Idealer som alt bemærket Pag. 4 (side 5 i denne bog), og for at komme det dramatiske Ideal nærmere, har han samlet nogle ligesindede Venner, forat kunde spille Komædie hjemme i sin egen Stue.

Vi træffe her uformodet paa Grundtvig; han var blevet Student med Fader. De give det dramatiske Selskab et Navn: Thalia. (de spillede først i Dronningens Tværgade, see Pag 12 [*stadig side 12*])

Et Repertoire skylder Fader os, vi finde nemlig kun et eneste Stykke nævnet: Heibergs "Virtuosen N° 2". Grundtvig, som kom fra Aarhus Latinskole og maatte være vel bevandret i det jyske, har formodentlig spillet Tøraf(ja). Fader har formodentlig afvekslende havt Spatziers og von Borgens Roller; Jfr. Svanekjær (Moder) var Juliane og Moders veninde en Jfr. Meyer havde Fru Borgens Rolle. (Fader var Løjtn. Erdmann, en bornh. Skolekammerat var Spatzier og Schougaard (Bornholmer) var v. Borgen)).

Hvor fattige ere ikke Meddelelserne ellers om disse dramatiske Soireer, som maa have været sande Lyspunkter i vore Forældres Liv i Kjøbenhavn før deres Forlovelse. Uagtet der kun er nævnet denne ene satiriske Komædie, er det en naturlig Slutning at det unge Thalia har havt et Repertoire af de populære Stykker som hørte til denne Tid, deriblandt Wessels, vittige "Kjærlighed uden Strømper fra 1772. (hertil svarer dog Fader nej, det var de "snurrie Fættene").

Men næst Komædien maatte Syngestykket indtage en fremragende Plads i Thalias

Program. Da Faders Stue blev det voxende dramatiske Selskab for snævert, fik de et større Locale.

Om Fader paa denne Tid har taget Undervisning i Musikens Theori, kunde der være Grund til at spørge om, (Først i Katstrup Præstegaard (efter 1805) lærer han sig den selv efter Tyrks Haandbog), ligesom om han havde lært at spille paa Violin hjemme paa Bornholm og om han bragte en Violin med sig til Kjøbenhavn? (ja). Ikke forgjæves, havde han "messet i højen Sky", naar han røgtede Qvæget, han havde beholdt sin gode Stemme, der var ligesom en Guldmynt i hans Mund, en omfangsrig Tenor, kunde gaa op **til C, der** nu ved Skole maa have uddannet sig meget. Moders Stemme var en smuk Sopran af megen Styrke, op til F. Hun modtog Undervisning i Sang af en Student Studsgaard, (senere af Cantor (Organist) Møller). Om hun forinden sit 17. Aar har kundet overtage Solopartierne i Oratorier ved Kirkeconcerter, er ikke oplyst, men dette unge Sangerpar maa have været Selskabet Thalias bedste Støtter, og de sang siden saa ofte i Oratoriet "Skabelsen" (fra 1797), Fader Adams, Moder Evas Parti; de havde, da de kom til Jylland, Solopartierne i Storms Hymne "Gud. du est stor" (Comp. af Schulz, + 1800, i Thaarups "Høstgildet" (1793) (i Rollen: og) og Peters Bryllup 1794 (), i Ewalds lyriske Drama "Fiskerne" (comp. af Joh. Hartmann 1778, Rollerne i Kuntzens "Dragedukken" (Falfia) og Erik Ejegod (Baggesen) Rollerne...., i Zemires Azor ? derimod synes det ikke at Mozarts Operaer "Don Juan" o.s.v. paa den Tid havde Vundet Popularitet i Danmark (den blev første Gang opført i Kjøbenh. 1807). (Anm. Vi savne desværre Portraiter af vore Forældre fra den Tid; Naar vi hørte dem fortælle om Klædedragten paa den Tid, vilde vi neppe tro vore egne Øren, f. Eks. at Fader "til Stads" gik med grå Manchester Knæbuxer og Silkestrømper og havde Pisk i Nakken. Moder gik med højhælede Sko.

I Afbildninger af Datidens Mode, finder vi jo iøvrigt bekræftet, hvad ovenfor er sagt. see Folkekalender for [???

Vi kunde endnu ønske at vide, hvem der var Faders Omgangsvener Iblant Studerne i Kjøbenh.)

Ikke uden Modstræben skilles vi fra denne den Ideale Side af vore Forældres Liv i de 4 Aar fra Faders første Bekjendtskab med Moder - saa Indholdsrig for dem (og for os) for deres øvrige Liv, men Tiden Iler (af et Digt: "Til N.N. d. 1. Jan. 1804 slutter vi, at de dengang maa have været forlovede. altsaa allerede i 1803. Digtet findes i Faders "Versemaagerier", trykt 1867. Sammesteds et Par Sange til Thalia 1804), og vi befinde os ved Aaret

1804, de blive trolovede - han er 21 Aar, hun 17. Fader læser til Attestats og tager theologisk Embedsexamen med Characteren Haud med senere Tilladelse til at søge Præstekald med Laudabilisten i Jan. 1805. Han søger Huslærerplads og reiser til Jylland til Katstrup Præstegaard ved Horsens for at være Mentor for Præsten Brandts Datter Sine

(Søn Claus?).

1805. Moder følger snart efter som Lærerinde for Datteren, Sine Brandt. Maaske Aaret efter kommer hun til Tolstrup Mølle ved Horsens (Tolstrup Annex til Kattrup, **har Kirke** (see Trap 699)), som Lærerinde for Meulengraths Datter Marie.

Om hele denne Forandring fra Livet i Kjøbenh. til Opholdet mellem jydsk Bønder og halvdannede Præste- og – Møllerfolk, savne vi nærmere Efterretninger, men det er vel rimeligt, at de unge Forlovede have været lykkelige ved at være i hinandens Nærhed og kun lidt have ladet sig "anfægte" af Landsbysæderne, som jo iøvrigt maatte være ret hjemlige for Fader.

1807 bliver Fader Chordegner ved Frue Kirke i Aarhus og Lærer ved Friskolen (Fattigskolen) mens Moder fremdeles er i Tolstrup Mølle.

Deres Forening nærmer sig.

Det er paa 4de Aar siden de kom til Jylland. Fader har været omtrent 1 Aar i Aarhus og maa altsaa tage ud til Tolstrup for at holde Bryllup og hjemføre sin Brud. Uvilkaarlig standse vi ved Forestillingen om dette "Hjem", som nu ved Moders Ankomst først egentlig vil faa sin Indvielse, og forskellige Spørgsmaal trænge sig frem: Havde Fader fri Bolig som Lærer ved en offentlig Skole? (rimeligvis), R^{dl} 120 i aarlig Lønning. Men denne Bolig har han jo maattet møblere – hvorledes havde han da udstyret Huset til Moders Ankomst? Og – spørge vi videre: bragte Moder noget "Udstyr" med fra Tolstrup Mølle – hvoraf bestod det? havde hun spundet Garn og ladet væve Lærred til "Lagener og Linned" (Latt, som det hedder i Jylland)? Hendes flittige Hænder have vistnok ikke hvilet i hendes Fritid og der er ikke usandsynligt at hun foruden "Latt" ogsaa har medbragt "Drejl" til Bordduge, hvortil hun selv havde spundet Garnet. Hjemmet vilde ikke have faaet sin rette Indvielse, hvis disse hendes Flids Frugter havde manglet. (?) (Rigtignok svares hertil Nej, men Fader kan muligvis have glemt det).

Er der noget synligt Minde heraf bevaret fra hin tid?

Mon ikke den gamle sorte Spiderok, som vi alle have kendt, skulde være fra den Tid? (Nej).

1808, d. 16 Sept. Stod deres Bryllup i Tolstrup Mølle; Møllerfolkene gjorde altsaa deres Bryllup; Vielsen var formodentlig i Tolstrup Kirke, der er Annex til Kattrup, og deres Præst, Brandt, har da viet dem.

Fader var 25 Aar, Moder 21.

Det var en af disse skjønne Septemberdage, som vi kjende fra Danmark, da de efter "Gildet" kjørte til deres eget Hjem. Vejret var saa varmt, at Bruden sad "med bar Hals" paa Vognen.

Deres Indtog i Aarhus er tilvogns ad den gamle Horsensvej. Allerede fra Tranberg

Bakke kan de see Havet (dvs. Bugten ved Aarhus) og Domkirken aftegner sig mod den blaa Himmel som en Kæmpeskikkelse ved Siden af den slanke Frue Kirke – dér tætved er deres hjemlige Arne – didhen gaae deres Tanker.

De tabe det dejlige Panorama af Syne naar de kjøre gjemmen Viby, og det viser sig først igjen naar de fra Stilledams Bro ere naaede op ad Bakken, saa ligger pludselig Aarhus udbredt for dem, og nu gaar det muntert det korte Stykke ad den flade Vej, Vester om Byen, ned ad Møllebakken, forbi Vandmøllen og det smukke Aaparti, ind ad Vestergades Port til Huset i Klostergade (Senere: Vejen Vesten om Byen var dog nok ikke endnu dengang anlagt, man kjørte lige gjemmen Frederiksgade).

Hvad vide vi om deres Liv i Aarhus de 2 følgende Aar? Levede de ganske uænsede, ukendt og tilbagetrukket? Nej, vi tør vistnok snarere antage at de meget snart ere komne i Berøring med Byens "bedste Familier", formedels deres Sang (da de vare aandrige og musikalske). Hvorledes dette fra først af er tilgaaet, hvilke de Personer og Familier vare som de først sluttede sig til, derom vilde vi gjerne søge Oplysning, da det uden Tvivl er et uundværligt ("umisteligt") Blad i deres Livshistorie.

Er det ikke i denne Periode, at Charlotte Frederikke (Fr. 7.s. Moder) tager Ophold i Aarhus og for en kort Tid samler en Kreds af Byens Skjønaander? (Nej, først 14 Aar senere). Der er en Musikalsk Forening, maaske Polyhymnia, [*Kannikegade*] som har valgt Fader til at dirigere og styre Sangen) Prindsessen ønsker et sangpartie i disse Amateur-Concerter og maa paa en af Prøverne høre af Fader (formodentlig ledsaget af hans utaalmodige Stampen og Udraab: Galt, om igjen!) at hun synger falsk eller ikke holder Tact. (Dette lille Træk vilde være "umisteligt" for Faders Characteristik, hvis den skulde skrives). Formodentlig har Moder hjulpet Prinsessen med hendes Sangparti. Hun blandede danske Ord sammen med sit ellers tyske Sprog, alligevel er hun dog nok blevet tiltalt paa tysk, bl. a. ogsaa af Fader og Moder (Moders Færdighed i at tale Tysk skyldes nærmest hendes Ophold hos Weinholz i Kjøbenh., hvor der taltes tysk i Dronn. Tvergade, hvor de spillede Komedie) – skjønt, kunde nogen modstaa Fortryllesen ved at sige "deres kongelige Højhed"? (født 1784 (Aaret efter Fader)), altsaa i 1809 – 10, 25 Aar. Formælet 1806 med Prinds Christian (Chr. 8de) men allerede 1809 skilt fra ham. Hun levede senere mange Aar paa Palaiet i Horsens. Drog til Rom, blev Papist, og døde der 1840).

Moders yngste Søster Mette (18 Aar) kom over fra Kjøbenhavn og forblev hos vore Forældre. Ogsaa hun tiltrak sig Prinsessen for hendes smukke Sangs Skyld (nej).

Denne Episode er omtrent den eneste Beretning der er efterladt os fra dette Tidsrum og vi ile frem til 1810, da Fader har søgt om Forflyttelse og er blevet befordret til Skolelærer Embedet i Hyllested. NB. Det er vel Bispen, som besætter Degnekaldene? Andreas Birch var Biskop i Aarhus fra 1805 – 29.

Havde han hidtil ikke søgt Præstekald? Jo! udentvivl, men de maa have været

vanskelige at "annamme" og erindre vi ham ikke ogsaa beklage sig over Udgiften til "Anstemplet Papir", hvorpaa "Ansøgningerne til Kongen" skulde skrives, hvilket vel kunde falde den ubemidlede Skolelærer besværligt (?) Det er derfor nok muligt at Fader, efter de første mislykkede (frugtesløse) Ansøgninger om Præstekald, har slaaet sig til Ro ved at være Lærer og har været veltilfreds med et nogenlunde godt Degnekald paa Landet. Det stemmede ialfald i en vis Henseende overens med hans naturlige Nøjsomhed. I øvrigt har det Bestemmende ved Omflytningen fra Kjøbstaden til Landet jo vistnok været Hensynet til et forbedret Udkomme, da Faders Embeds Indtægter i Aarhus maa have været meget smaa, siden Moder i Forening med sin Søster ikke tog i betænkning at hjælpe til Indtægternes Forøgelse ved deres Haandarbejde. De havde et godt Greb paa at sy Datidens store Dame-Straahatte (de bleve "svovlede" i et tildækket Kar). Anden Modepynt har de vel ogsaa syet.

Forflyttelsen til Landet fra det bevægede Kjøbstadsliv har derfor vistnok været en Lindring og Lettelse for de unge Ægtefolk, som nu kunde trække sig tilbage til den landlige Ro.

Efter at have levet 2 Aar i Aarhus bryde de op fra dette første hjem og føre deres "Husguder" med sig til deres nye Hjem.

De lande 4 hjulede aabne Vogne, som bruges i Danmark, med 3 eller 4 "Agestole" (Sæder) afgive god Plads til en lille Familie "med samt deres" Ejendele. De kjøre gjemmen den snævre, lange "Meilgade" med dens slette Brolægning (Stenbro, Brosten!) ud paa den sandede Randerslandevej, som fører forbi Riisskov, over Sandsletten Egaafjed, hvor Vejen dreier af til Ebeltoft. Landet ligger højt og de have paa hele Vejen det blinkende Vandspeil fra Aarhusbugten og Kalø Vig paa deres højre Haand under den lange Kjørsel af 6 Mill. Reisens Ensformighed afbrydes Paa "Bedestederne", naar Hestene skulde have Foder og Vand ved Kroen, hvoraf der findes én ved Landevejen for hver anden Mil.

Dagen maa være medgaaet forinden de naae Hyllested, og der har maaske staaet **Lys i Vinduerne** da de omsider holdt ved Degneboligen (i Efteraaret 1810).

1810 – 18. Landsbyen Hyllested, 1 Mil N.O. for Ebeltoft, hører under RUGAARD Hovedgaard, som ejedes (siden 1800) af Overkrigscommissair Hans Peder Ingerslev, tidligere Raadmand i Aarhus.

Om "Rugaard" – beliggende i en af Jyllands skønneste Egne (i "Sønderherred") – See Traps II (I.) Pag 543. De unge Degnefolk blive vel modtagne paa Herregaarden af Ingerslev og Frue, i hvem de fandt trofaste Venner (eller Patroner).

Moders Søster var Flyttet med dem til Hyllested. Hvem var Præst i Hyllested? Hjort. Pauline Worms Bedstefader.

Anm. I Agri paa Mols (1 Mil fra Hyldested) var Nordmanden Theodor P. Hørner

Degn og Skolelærer, da Fader kom til Hyllested. Han havde taget 2^{den} Examen i Kjøbenhavn (Norge var jo endnu dengang ikke blevet skilt fra Danmark) og var derefter blevet Huslærer paa Høgholdt ved Ebeltoft. Som Embedsbrødre ere de formodentlig blevne bekjendte og have besøgt hinanden, hvorved Hørner har lært at kjende Moders Søster. De Blive Forlovede og i 1811 holdt de Bryllup i Hyllested og boede i Agri. Deres Første Barn var Johan Theodor Aug. F. 20 Oct. 1812; en Datter Christine, døde 4 Aar gammel, maaske samme Aar som Moderen 1816 (Ursula Bendz, forlovet med Hørner som Enkemand). Efter hans Hustrus død blev Hørner Lærer i Randers, men flyttede siden til Christiania, hvor han døde 1819. Sønnen Joh. Theodor var da 7 Aar. Hvem der tog sig af ham efter Faderens Død, er ikke optegnet, men efter hans Confirmation ca. 1827, er han blevet sat i Handelslære i Drammen og kom først 1834 tilbage til Danmark, hvorom siden.

Fra 1810 til 18 var Fader Landsbyskolelærer. Det var lykkelige Aar disse 8 i Hyllested: det unge Ægteskabs Idyl. Fordringerne til Livet var ikke større paa Landet, end at Indtægterne naaede til Udgifterne. Næringssorger sad endnu let paa de unge Forældre (?)

4 Børn bleve født i Hyllested:

1810	Jacobine	10. Maj (født i Aarhus)	1816	Elise	23. Marts
1812	Carl	4. Juni	1818	Wilhelm	1. Marts
1814	Severine	10. Juni			

I øvrigt mangle andre Beretninger ganske fra dette Tidsrum, og vi vente vel egentlig heller ikke at høre meget derom? Det characteristiske ved denne Periode forekommer os netop at være dette, at den er gledet umærkelig forbi i landlig Ro. De dyrkede i Forening Sangen, som ikke fornægtede sin traditionelle Tryllemagt, for hvilken alle Døre aabnede sig for dem og Folkene kom dem venlige i Møde.

Fader lægger sig efter Havevæsenet, følgende Fleischers Havebog og driver maaske ogsaa Degne Jorden med nøjagtigt Sædskifte o.s.v. De holdt formodentlig Køer. Ja.

I sine Fritimer sysler han med sin "Critik over den gamle Psalmebog" *) (den Kingoske), som han udgiver i 1813, og samler Materiale til en dansk Retskrivningslære og Formlære (?) (Gramatik), hvortil der altsaa maa have været Trang.

Det er en Selvfølge, at han bringer Kirkesangen paa fode i Hyllested, og i det hele taget "ikke lader sig uden Vidnesbyrd", hvor som helst hans Virksomhed naaer hen.

Musen besøger ham ogsaa undertiden og ved festlige Leiligheder synges hans Sange.

*) Anm. Paa den Tid, dette skrives (1871) eksisterer der vel neppe mange Exemplarer af dette lille Skrift (Formodentlig det første Fader Har udgivet i Trykken).

Fader overlod mig for en del Aar siden sit eneste Exemplar, som formodentlig er det eneste i vor Familie og saaledes i sig selv en Raritet (Sjældenhed). Faders Stil gjenkendes deri. Mærkelig for os er det ved den Ængstelighed (Mangel paa Tillidsfuldhed / Selvtillid), hvormed det fremtræder, der minder stærkt om Censurens Tidsalder. I hvor vid en Kreds

det fandt Udbredelse er os vel ubekjendt, men det er os ogsaa af mindre Vigtighed at vide. Hvad der er os vigtigst, er dette, at det er Udtrykket for en af Faders Livsopgaver, og som han ved hans egen Utrættelighed (gjemmen et langt Liv) for denne hans Yndlings Idée, havde den Glæde (og Tilfredsstillelse) at see bryde sig Vej og tilsidst sejre med den forbedrede Smag.

Foruden den Interesse dette Arbejde har for os, som en Protest mod Datidens (slette Smag) Ligegyldighed for en forbedret Kirke–Psalmebog paa Landet, gemmer denne lille Bog (Piece) en biografisk Bemærkning, som er af formegen Betydning for den, der skriver denne Biographie, til at lade den gaa uænsset hen. Det er utvetydigt om sin Moder han taler, naar han anfører "Exemplet af en Kone i Almuestanden, hvem det, som en sand devot Christen, var en inderlig Lyst at holde Andagtsøvelser for sin egen og hele Husets Skyld, saa ofte dertil gaves Leilighed. Hun havde – foruden Kirkepsalmebogen – adskillige Samlinger og gudelige Sange til Husandagt, saasom Brorsons og Kingos (de sidste maaske som Laan), og efter det Valg hun gjorde mellem Sangene, og efter den forskjellige Virkning dette forskellige Valg havde paa hendes Gemyt, slutter Fader, at hun (uagtet hendes dybe Ærefrygt for det Gamle (ihvorvel Slette), i Hjertet har foretrukket det Nye og Bedre."

Forinden vi gaae over til næste Periode, vilde vi i et kort Tilbageblik samle de historiske, og andre, begivenheder, som bevægede Gemytterne (Sindene) paa den Tid.

(Her følger en opremsning af de nævnte hændelser)

1818 – 28. Efter at have levet 8 Aar paa Landet, søger Fader Kateket- og Skolelærer Embedet i Frue Sogn i Aarhus (samtidig paa Meilgade - altsaa for Hele Sognet).

De samme Grunde som bestemte ham til at søge Degnekaldet i Hyllested, have formodentlig ogsaa gjort sig gældende ved denne anden Omflytning, men mulig kan der tillige have været andre hensyn – som vi dog ikke kjende – der have tilskyndet dem at opgive Landet for Kjøbstaden.

Var det en dyb og stærk Trang til igjen at vende tilbage til Civilisationen, som unægtelig udgaar fra Byerne; til at komme i Berøring med og søge Omgang med Mennesker, der stode paa samme Dannelsesstrin? Det er vel ikke usandsynlig at ialfald deres Ønsker have gaaet i den Retning, ogsaa synes det os forunderligt om Fader her skulde have "begravet sit Pund" og ikke skulde aspirere højere end til Livet igjennem at stave med Bønderbørn. (En senere Tids Digter har udtalt denne Tanke i efterf. Strophe, som i en vis Henseende kan finde Anvendelse herpaa. "Til Dagens Liv og Solens Skin ... o.s.v." Mester og Lærling. Pag 40 Hostrup). Har der været nogen Ambition med i Spillet, saa er det ialfald ikke blevet uden vigtige Følger for Børnene, at Fader ikke slog sig til Ro paa Landet for bestandig.

1818 – 28. Ved Forflyttelsen til Aarhus er Fader 35 Aar, det ældste Barn 8 Aar. I 10 Aar er Fader Første Lærer ved Borgerskolen paa Vestergade.

Familien forøges i dette Tidsrum med 5 Børn:

1819 Trine, f. 3. Oct.

1820 Julie f.??? [*Michelle 08.07.1821 – 22.07.1821*] men død 14 Dage gammel.

1823 Octavia f. ???, [*08.10.1822 – 11.11.1823*] død 1 Aar gml. (i 1824) Moder omtalte aldrig uden stor Bevægelse sin Sorg over denne lille Piges Død.

1824 Richard, f. 7. Febr. [*Dagbogens forfatter*]

1825 De have deres første store sorg: Jacobine, som nu er nær 15 Aar og deres Glæde og Stolthed, da hun har begyndt at synge med – ligger for Døden. De begravde med hende saa mange lyse Forhaabninger, og hendes Bortgang efterlod hos Fader og Moder et **Hjertesaar**, som Tiden aldrig fuldkommen lægede.

1826 d. 26. juni blev Jacob født.

Dette "Afsnit" i vore Forældres Livshistorie, som ligger os saa meget nærmere, kan maaske rettest betegnes FAMILIE – CRONOLOGIENS BEGYNDELSE.

1828. Børnene ere voxede til. Carl er nu (1828) 16 Aar og gaar i Latinskole, Severine er 14 Aar, Lise 12, **Wilhelm** 10, Trine 9, Richard og Jacob 4 og 2.

De 3 Pigebørn og **Wilhelm** gaa i Skole hos Fader Paa Vestergade: -

Alligevel maa jeg endnu i nogen Tid nærmest beskæftige mig med Fader. Han offerer sig igjen for sit Ideal: Sangen, og samler snart om sig Musikkens Dyrkere (og Udøvere). Han er utrættelig i sin Iver for at uddanne et tilstrækkeligt Sangerpersonale til Udførelse af større Musikstykker. Efter Skoletiden er derfor hans Skolestue Samlingsstedet for Byens musikalske Del af Ungdommen, maaske dog nærmest de ældre Piger i hans Classe. Med Buen paa Violinen angivende Tonen, gaar han Rækken igjennem og lader hver Enkelt forsøge at "træffe" Tonen. Paa den Maade lykkes det ham efterhaanden at faa et meget brugbart Sangerpersonale (Sangcorps) indøvet. Forat flere Sangere af een Stemme kunde synge efter samme Nodeblad, afstregede Fader Papir af stort Format og skrev Noderne meget store derpaa, saa at de af de unge Øjne med Lethed maatte kunde læses i Afstand. Faders store Nodebunker (mange Natte Timers Arbejd) fra denne Tid, afgave senere et udmærket Materiale til Carls og **Wilhelms** Drager! (Jeg haaber der endnu er et Ark levnet).

Moder havde beholdt sin smukke høje Sopran og kunde igjen overtage de Sangpartier som hun havde haft førend Forflyttelsen til Hyllested, og vore Forældre sang igjen Solo Arierne i Skabelsen (Adam og Eva), i Storms Hymne, i Salve Regina o.s.v., sidste med tydsk Text "Preis dir Jesu".

De deltog nu ogsaa i de dramatiske Forestillinger (navnl. Syngestyk.) som gaves, nu og da, af Byens Dilettanter i "Polyhymnia". Fader var en god Comiker og en elskværdig Elsker med smuk Tenorstemme.

Deres Roller i Dragedukken vare (Fader) "Jacob Skomager" og (Moder) "Lene". (I dette Stykke nævnes fremdeles Moders Søster som "Trine" og Rosenkilde som "Peter", (han skal have havt et godt Øje til Jomfru Mette), det maa altsaa have været før 1810 (paa Apothekerens Loft: Reddelien paa Store Torv), men hvorledes faa vi dette til at passe? Ja, før 1810). I "Høstgildet" og de andre Syngestykker fra deres Ungdom, Erik Ejegod, "Fiskerne", "Vinhøsten" o.s.v. sang Fader og Moder ligeledes de største **Solopartier**.

Men foruden disse dramatiske Opførelser paa Theatret, gaves der Concerter i Polyhymnia, saasom større Udtog af Webers Operaer: Jægerbruden ("Freyschutz") og Eyrianthe, Mozarts Don Juan, med tydsk Text, Bortførelsen, Tryllefløjten (begge med tydsk Text); Dupuys Ungdom og Galskab; Mehuls Joseph og hans Brødre (nej); Æneas in Latium o.s.v., hvori Fader og Moder sædvanlig havde Hovedpartierne, og Fader sang: Beethov: Adelaïde.

Fader var saaledes kommet i en Virksomhed, som i høj Grad maatte stemme med hans Tilbøjelighed, og har givet hans aandelige Kræfter fuldt Spillerum, og den Tid maa vistnok henregnes til hans Livs skønneste. Som Lærer fik han nu tillige Anvendelse for sine Kundskaber. Havde han i de 8 Aar i Hyllested maattet "nedgrave sit Pund", saa kunde han nu grave det op. I fremmede Sprog underviste han i Borgerskolen privat i Tydsk, her var Fader tillige lærer i Religion. Hvorfra havde han sin kundskab i Fransk, som desuden ikke var et Lærefag i hans Skole? Han havde af Bøger selv lært sig Engelsk, dog havde han modtaget Undervisning heri af Tode. Saavidt vides gav han ikke privat Undervisning i enten Latin eller Græsk, hvortil der vel ikke har været fornøden Anledning, da Latinskolens lærere have givet al den Undervisning, der var Leilighed til i disse Sprog. Til Brug i Dansk benyttede han i sin Skole sin egen Retskrivningslære. Faa Lærere have som han selv kundet give Undervisning i Skjønkrivning. Mærkelig have ingen af hans Børn faaet hans smukke Haandskrift, (arvet h. s. Haand), saalidt som hans correcte Stil, der overalt røber Skolemanden og Gramatikeren.

Blandt Faders Venner (vi kunde vel sige Ungdomsvenner) nævnes Skuespiller Rosenkilde, men til hvilket Aar vi skal henlægge deres Omgang er det vanskeligt at afgjøre uden nærmere Oplysning, da Rosenkildes ophold i Aarhus falder mellem 1811 og 16 – altsaa medens Fader var i Hyllested. (Rosenkilde, der var født i 1786 i Slagelse, blev i 1811 ansat som Cantor ved Domkirken i Aarhus og Forstander for Byens Fattigskole (de vare samtidig Lærere ved Friskolen, og begge gifte); han kom til d. k. Theater 1819 – 1861). Det synes os derfor rimeligst, at Bekjendtskabet maa være stiftet efter 1818, men hvorledes? (stiftet allerede i Katstrup, medens han var huslærer på Kjærholm, og senere på Skjerringgaard). Da Mad. Rosenkilde gjorde en Reise til **Kjøbenhavn**, fulgte fader med fra

Hyllested som hendes Ledsager.

En anden mangeaarig Ven var Doctor Weis (af Fødsel Holstener), vore Forældres Huslæge saalænge han levede. Hans 4 Sønner vare omtrent jævnaldrende med vore ældste Søskende. De vare meget musikalske og Faderen oplevede i mange Aar den Glæde at De vier Jungen spillede Stryge-Quartetter. Indtil de bragte det dertil, har muligvis Fader spillet en Stemme. (ja!)

En tredje musikalsk Ven var Maleren Søren Møller Jørgensen; [1794 – 1873] han sang Bas og havde tillige dramatisk Talent. (Munken i Axel og Valborg)

Af musikalske familier, som tillige bleve vore Forældres Omgangskreds, nævnes Redacteur Elmqvist (Overkrigscomis.) og Frue, Apotheker Køster og Reddelin, Oberst Guldberg, Consul P. Herskind og Frue, "Agent" Meulengracht og Frue, Tobaksspinder Funder. Af høje Patroner nævnes Stiftsprovst Studsgaard, Overlærer Blache (hos Weiss), Geheimeraadinde Gyldenkrone og Biskop Birch.

Den store Skolebygning paa Vestergade [nr. 23 – nu "Tekstilfabrikken" i "Den Gamle By" i Århus] afgav Bolig for Lærerne og deres Familier. Vi beboede Stue-Etagen, Egelunds boede ovenpå og Kahr, der var ugift, havde Værelser med Opgang i Porten, ovenover Skolestuerne. Som sædvanlig i gamle Gaarde stod Pumpen frit ude i Gaarden. Til Skolen hørte en Have, hvortil Adgangen var gjennem en stor, gammel dobbeltfløjet Bagport. Haven begrænsedes af et smalt Stræde (Møllestien, som førte hen til Vand-Møllen), men tværs over Gaden var "Aahaven" med de dejlige gule Blommer. Hvorledes man nu for at komme til Aahaven maatte passere en smal og for en barnlig Forestilling meget farlig Bro over Aaen, det kan Fortælleren ved at søge i sin Erindring fra hans 3^{die} eller 4de Aar, ikke rigtig klare.

1828 forflyttedes Fader til Skolen i Domsognet paa "Mailgade" og beboede den smukke Lejlighed til Gaden og Gaarden over Skolestuerne; Alterdegn Knud Schytte boede med Familie i Bagbygningen, hvorigjennem en Gang førte ud til den smukke lille Have med sit Syrenlysthus i det venstre Hjørne ud til "Skolebakken"; med det murede Lysthus med vinduer ud til Havet, som rullede nedenfor Brinken, den yndede Promenade "Skolebakken".

Fader afløstes som Førstelærer i Skolen paa Vestergade af Løjtnant Bruun fra Kjøbenhavn, der med sin Familie indtog samme Lejlighed, som vi havde beboet. I nogen tid boede hans Svigermoder Fru Weber og Svigerinde Fru Winkel-Horn hos dem. Deres **3 Børn:** Jens Worm, Dorthe og Ernst vare jævnaldrende med Severine, Lise og **Wilhelm**. De 2 Familier bleve vel Omgangsvenner, men noget fortroligt Forhold kom ikke til at bestaa imellem dem i de første Aar; snarere betragtede de hinanden med Mistænksomhed. De

vare ogsaa i flere Henseender aldeles forskellige.

Bruuns, der kom til Aarhus med de Forestillinger, som den Kjøbenhavnske Opdragelse og Livet i Hovedstaden giver, maatte have endel Vanskeligheder at overvinde, forinden de fandt sig tilrette og følte sig hjemme i de nye Forhold mellem Fremmede, af hvem de i lang Tid formodentlig betragtedes og behandledes som Fremmede, med en del Mistillid, hvilket har havt til Følge at de isolerede sig, og derfor kun fandt faa Venner i Aarhus. Guldbergs, Engelstedes, Willemoes, Køsters, Gebauers og Fru Lang vare deres nærmeste Omgang.

"Lieutenant" Bruun, som han sædvanligvis kaldtes, var en alsidig oplyst og kundskabsrig Mand af en streng retskaffen Tænkemaade. Han var Pædagog, og ikke fri for enkelte traditionelle Særheder. Han anvendte nogle lidt fra det sædvanlige afvigende Læremethoder. Ogsaa ved Musik Undervisningen søgte han at bryde nye Baner, navnlig ved at anvende Ziffre i stedet for Noder (Chevèmethoden) og plejede at angive Grundtonen paa en Stokke-Violin, som han førte med sig og som vakte Ungdommens Forundring. Han havde et stærkt Hang til at gjøre Experimenter og at være Amateur i forskellige Videnskabsgrene, men lagde sig navnlig ivrig efter Stjerne-Videnskaben (Astronomie) og havde efterhaanden samlet sig et betydeligt Materiale (betydeligt for en Privatmand, ubemidlet), og rimeligvis meget over hans Formues Evne. Han var mulig en ret dygtig Botaniker og samlede paa et Herbarium, maaske tillige Entomolog, da han havde en Insectsamling. Hans Samtid, eller de Folk i Aarhus, som han kom i Berøring med, havde ikke Sands for de Opgaver, han vilde løse; han blev derfor ikke forstået og har saaledes vistnok savnet enhver Opmuntring, og da ingen er kommet ham i møde, maa det have forbitret ham Livet. Vi hørte aldrig omtale at han havde Venner i Aarhus. Hans Livsbetragtning var rimeligvis ogsaa helt forskellig fra de Flestes i Aarh. og han var maaske temmelig ene med den. Det er os ikke bekjendt om han hylde nogen vis Philosophie, men det er sandsynligt at han heldede stærkt til Tydslands Filosofer og var maaske en Tilhænger af den geniale H. Steffens. Han var ialfald "liberal", for ikke at sige Fritænkter, og det modsatte af Orthodox. Det synes derfor mærkeligt at han kunde være Lærer i Religion, da han vistnok benægtede største Delen af Religionslærdommene, ialfald "Paradoxet". At hans børn skulde dele samme Grundsætninger, **er derfor ikke** mere end naturligt, især naar det betænkes, at de levede saa meget for dem selv. Sønnerne bleve satte i Latinskolen. Fru Bruun havde lært Musik af Organist Heger (tydsk, maaske ved Reformeert Kirke); hun var en dygtig Liguist, meget ferdig i Tydsk og Fransk og forstod Engelsk nogenlunde. Foruden Informationer paa Klaveer, eller som det nu begyndte at kaldes efter de nye forbedrede Instrumenter "Pianoforte" (maaske paa Grund af Pedal og Dæmper), gav hun Undervisning i Sprog og da hun var rastløs flittig, er det ikke usandsynligt at hun har overanstrengt sig, siden hun ved sine Informationer maatte bidrage en ikke uvæsentlig Del

til Familiens Underhold (hvorved man kommer til at tænke paa Mandens kostbare Kikkerter, Glober og Stjernekort og andre dyre Instrumenter til hans Experimenter), og desuden anvende nogle Aftentimer til at hjælpe Sønnerne med deres Stile og Lexier til Skolen.

Med denne Familie, der i saa meget var hel forskjellig fra vor egen, kom vi kun i flygtig Berøring – der maa altsaa have manglet Sympathie, thi ellers var der Betingelser nok, for at vore Forældre skulle føle sig draget til Bruuns, som i Dannelse stod over flere af deres Omgangskreds. Heller ikke kom Børnene meget sammen. Fru Bruun, som var af et mærkeligt lidenskabeligt Temperament, kastede sin interesse paa Lise og tog sig for at spille med hende, hvorved Lise blev bragt godt frem i Musik.

Medens der var rejst en usynlig Mur mellem Børnene i de 2 Familier, er det et mærkeligt Skjæbnens Værk, at vi skulde finde vore Omgangsvenner i en Familie af en helt anden Kaliber, nemlig Maler Jørgensens [*Søren Møller Jørgensen*], hvis 2 ældste Døttre Christine og Lise vare Jævnaldrende med Severine og Trine. Madam Jørgensen var en venlig, indtagende Kone, af et takkeligt Væsen og en af Byens smukkeste Koner. Fru Bruun var slet ikke smuk. Hos denne var Forstanden det Fremherskende, hos hin mere Hjertet og Moderligheden og den lykkelige Gave at gøre sig yndet. Ingen af dem havde nogen Sangstemme. Mad. Jørg. var ikke musikalsk og gav sig ikke ud for at være det. Hun var alt andet end lærd; derimod var Fru B. en lærd Dame og havde et fint øre for Musik.

Med K. Schytte, der var 2^{den} Lærer, kom vore Forældre saameget lettere i Berøring, som han var musikalsk d.v.s. en dygtig Violinspiller, som maatte give ham Adkomst til at assistere eller vel endog spille Primo Violin på flere af Concerterne. Men dette musikalske Berøringspunkt var nok ogsaa det eneste hvor de mødtes, da de ellers ikke harmonerede. Alligevel førte Musikken dem ofte sammen baade da og i Eftertiden.

1830 Præstefamilien Bendtsen (Moders Søster Elisabeth) kom gennem Aarhus paa deres Vej til Steenmagle ved Ringsted, hvortil Onkel var blevet forflyttet. De **laa Natten over** hos os. De vare en stor Familie, 5 Døttre og 4 Sønner: Charlotte f. 1806, Grete f. 1807, Pouline f. 1808, Trine f. 1814, Benedicte f. 1816, Poul f. 1812, Børge `21, Laurits f. 1824, Carl f. 1827.

De kom fra Aalbæk (Salling Herred, see Trap 321) ved Limfjorden og talte alle med "ramjydsk" Tonefald. Tante var en stille besindig Kone, som Skjæbnen havde lært Sagtmodighed. Det sagdes om hende, at da hun 16 Aar gammel blev Præstekone deroppe i Salling, "i en Udkant af Verden", aflagde hun med det samme alt hvad der kunde minde hende om Kjøbenhavn. Hun klædte sig som Bondekone med Hue og "Liin", vævede Værgarn og Vadmel til sine egne, hendes Mands og Familiens Klæder, gjorde Malt, Bryggede Øl o.s.v. Onkel (f. 1773, altsaa 10 Aar ældre end Fader) var en snaksom Mand uden synderlig præstelig Værdighed. Han Satte sig til Klaveret og sang medens han

accompagnerede Melodien med nogle temmelig vilkaarlige Harmonier og slog tact med Foden til sin larmende Musik.

De afreiste formodentlig med "Smakken" til Kallundborg.

Denne vor nærmeste Slægt gjensaa vi aldrig senere i Jylland. Efter at Fader havde været Lærer paa Mailgade i 2 Aar, søgte han (muligt efter venners tilskyndelse) Præstekald, da Kaldet i VIBY var blevet vacant ved Mehls Forflyttelse, og dennegang blev hans Ansøgning bevilget.

Formodentlig i Anledning af Ansøgningen – hvilken denne anledning var, burde vi i øvrigt Kjende, muligt var det forat forebringe den personlig for Kongen? (Ja) – gjorde Fader en Reise til Kjøbenhavn med Smakken (tilskyndet af Præsten Hornsyld medtog han sin Prædiken). Om denne mindeværdige reise (efter over 20 Aars Fraværelse fra Kjøbenhavn) (dog havde Fader allerede i Hyllested fulgt Mad. Rosenkilde til Kjøbenh. (see foran)), maa Fader udentvivl endnu kunde fortælle os meget. (Boede hos Rosenkildes i Adelgade eller Wingaardsstræde. Krøyer componerede Cantonet: "Hvad, skal Steenberg alt rejse?" Fader traf i Audiensgemakket paa Grundtvig, som kom fra London).

Da Fader kom tilbage (I Oct. Moders Forskrækkelse over Faders Udeblivelse – troede ham druknet. Trine saa ham først komme), formodentlig efter et par Ugers Fraværelse, havde han alle slags Legetøj med til Børnene, og bl. a. et Gips Ornament til Kakkelovnen, en Kat med bevægeligt hoved.

Forflyttelsen til Præstegaarden i Viby foregik om Foraaret 1830. Nogle af Sognets Bønder sendte deres vogne til at hente "Flyttegodset". Den talrige Familie er formodentlig blevet kjørt ud paa en mangesædet Holstenskvogn. De nærmere Omstændigheder **herved kan** nærværende Fortæller ikke meddele efter egen Erindring, men det er ikke vanskeligt at drage adskillige rimelige Slutninger af denne for hele Familiens fremtidige Skjæbne saa betydningsfulde Begivenhed. Uagtet de byrdefulde Vilkaar, som den nye Præst maatte indgaa paa, blev dog vistnok Forflyttelsen hilset med Glæde af saavel Forældre som Børn.

Vi unde gjerne Moder den Tilfredsstillelse omsider at være blevet Præstekone, som rimeligvis har været et dulgt (hemmeligt) men ikke desto mindre ganske berettiget Ønske lige siden hendes forlovelsesdage. Med sin lyse Forstand og "Practiske" Blik paa Livet, saae hun ud over det Nuværende og har, vel ikke ganske uden Grund, seet en lysere og lykkeligere Fremtid aabne sig for hendes store Børneflokk, der fra nu af vare Præstesønner og Præstedøtre. Det var Tidens Retning at søge Dannelsen og socialt Velvære (Stilling) hos Embedsstanden, derfor var Carl allerede udseet til Præst (tænke vi os), med **Vilhelm** var der vel ikke taget nogen Bestemmelse, men med Latinskolen troede man at have betraadt en Bane, som ihvorvel, seent for mange, men dog sikkert for de fleste, maatte føre til Embede. Haandværksmanden i Provindserne stod vel dengang paa et temmelig lavt Dannelsesstrin og blev derfor agtet ringe af "den dannede Klasse"; en Haandværksmand og hans

Profession var derfor en "horreur" for Embedsmændene, som ansaa sig for "den privilegerede Stand". Naar Kjøbmanden (som det undtagelsesvis kunde hænde) forenede Dannelse med Velstand, blev han admitteret i de Dannedes Kreds, men Kjøbmandsstanden blev dog endnu dengang betragtet med en betydelig Mistænksomhed, som kun kunde blive bestyrket ved flere uhyggelige Falitter og Rygter om Assurancesvig (Schwedler & Mussmann o. a.) i Aarhus i de Aar. Derfor blev **Vilhelm** sat i Latinskole i stedet for i en Butik, hvilket sidste udentvivl vilde have været langt heldigere, da han med sin naturlige Gave til at "vinde Folk", nok kunde have "gjort sin Lykke" paa den Bane.

For Fader maa kaldelsen til Præst paa Landet have aabnet en heel ny Forestillingskreds, hvorom vi dog ikke så let kunde danne os en Mening uden hans Hjælp. Hans Ønskers Mål fra han gik i Skole i Rønne havde han endelig naaet. Nu var hans gamle Moders Ønske gaaet i Opfyldelse: hendes Søn var blevet Præst. Fader har vistnok ikke opsat længe at meddele hende det i et Brev til Bornholm. Hun var dengang henved 70 Aar og levede endnu i 4 Aar derefter.

Forinden vi, for en lang Aarrække, vende os fra Aarhus, vil det ikke være uden **Interesse at** fremmane enkelte Ejendommeligheder fra hin Tid ved denne By, som senere Aars Forandringer (og Tidens Plov) snart ville udslætte et hvert Spor af. Nu er Gaden brolagt rundtomkring Domkirken, ikke saaledes for 40 Aar siden, da var der Kirkegaard med mad Grave og Gravmæler paa 3 Sider af den. Paa den største Plads mellem Kirken og Cathedralskolen laa St. Clemens' Kirkegaard. Her fandtes endnu i Begyndelsen af dette Aarhundred MORTEN BORUPs grav med Ligsten. (+ 1526, Rector fra 1491. En anden Rector var Jens Worm fra 1752 – 90, en Efterkommer af Ole Worm, + 1654).

Det "store Torv" var (10 á 20 Aar tilbage) meget mindre, forinden den gamle "Raadstue" med Arrester og stor Gaardsplads i 1858 blev nedrevet. Den laa paa Torvet lige foran Domkirkens Hovedindgang og tog saaledes "Synet" fra Domkirken paa samme Tid som den optog megen Plads af det allerede ikke meget store Torv. Raadhuset afgav Locale til Hovedvagt for det garnisonerede Dragonregiment (Prinds Ferdinands Dragoner, med røde Trøjer og Hjelme (Chachot) med Hesthaarskam). Indbyggerne (deres antal var i 1801 ca. 4000) mindedes dagligt om Militairets Nærværelse ved de skrattende Trompet-reveiller fra Hovedvagten Morgen og Aften. Fra det høje "Glamhul" i Kirketaarnet raabte Taarnvægteren Klokkeslettet ud over Torvet i Aften og Nattetimerne, som var Signalet til Gadevægterne, der saa begyndte deres traskende Gang gennem Gaderne, syngende de Kingoske Vægtervers. De bare en Kabuds paa Hovedet og havde en "Morgenstjerne" i Haanden. (en slags 2 al. Kølle besat med Jernpigge).

Tidlig om Morgenen vækkedes man af Kohyrdens Horn, et langt Studehorn, som gav en langtrukken hul Lyd. Enhver Borger som holdt en ko, slap den ved dette Signal ud paa

Gaden og den hele Række af Køer blev derpaa af "Hjoren" (Hyrden) dreven ud paa den fælles Bymark. Køerne fandt selv hjem om Middagen, hver til sin Port og meldte selv deres Ankomst ved Huset.

Byen havde sine Porte som vare lukkede om Natten. Ved Porten var Accisebod, hvor Toldbetjenten ("Posekiggeren") undersøgte enhver Vogn som kom ind i Byen og standsede enhver Gaaende som bar Kurv eller Sæk og opkrævede Accisen af alle Fødemidler. Denne fortrædiggende Skat blev ophævet i de første aar efter '48 og Portene bleve nedbrudte.

Med Undtagelse af Porten ved Indkjørslen til Fredriksgade fra Horsensvejen, vare de andre Porte uanseelige, nærmest lig en stor Træramme, eller Galge, hvorigjennem Vognene passerede. Fredriksport var en stor muret hvælvet Port, opført tidligt i Aarhundredet og nævnet efter Fredr. 6te. Broen over Aaen for Enden af Fr. gade hed **dengang Basballebro** (indtil '39 af Træ) og Gaden Brobjerg formedelst Gadens Stigning. Den udmærkede sig dengang ved sin slette Brolægning. I denne Gade var flere gamle Kjøbmandsgaarde med Karnapvinduer, og paa det øverste Trin af Steentrappen var meget ofte anbragt en Bænk eller selv 2 lige overfor hinanden. Efter Dagens Travlhed i Butik og Tømmergaard saaes her Kjøbmanden paa de lune Sommeraftener sidde udenfor sin Dør paa Bænken, dampende på sin Meerskumspibe. Endnu i 1830 bar gamle Folk Pidsk i Nakken.

Offentlige Anlæg eller Parker havde Aarhus ingen af; en yndet Aften- og Søndags Promenade blev derfor den smukt anlagte Kirkegaard udenfor Fredriksport. Oberst Guldberg virkede for Vejenes Beplantning uden om Byen og Anlægget af den venlige Have Vennelyst udenfor Nørregade, skyldes hans Sands for Byens nærmeste Omgivelsers Forskjønnelse. Dette Savn af en større offentlig Have eller Park gav mulig Kjøbmand REE Anledning til at aabne sin smukke store Have paa Vestergade paa begge Sider af Aaen for Publicum (det velklædte). "Rees Have" var derfor et forjettat Land for Børnene. Den havde sin Sweitzer- eller norske Hytte med Storken paa Taget, en malet Baadsmand ved Trappen ned til Aaen og paa det højeste Punkt i Havens Baggrund Taarnruinen (af Brædder) med vejende Dannebrog. I det store Gaardsrum, bedækkende de høje Mure, voxte de største Vinranker, som findes nogensteds i Danmark i fri Luft; de store Klaser af blaa Druer sidde tæt sammen over næsten hele Muren.

Disse vare de Indtryk af Aarhus, som vi Børn bragte med os, da vi i 1830 flyttede til Viby.

DET NYE HJEM I PRÆSTEGAARDEN.

Naar man kommer ned af Holme Bakker paa den gamle Horsensvej (vi fulgte i Tanken vore Forældre paa denne Vej, 20 Aar tilbage) sænker Landskabet sig og Aarhus Domkirke – som saaes fra Højderne – skjuler sig efterhaanden som man nærmer sig Viby, der ligger lavt, næsten som i en Dal. Det for en Landsbykirke ualmindelig høje og massive firkantede

hvide Taarn paa Kirken i Viby træder frem i det ny prospect, som aabner sig i Landskabet. Kirken ligger paa en lille Høj i en Ramme af grønne Hyldebuske, og Præstegaardens røde Tag er synligt mellem Havens Træer. Byen består af 2 Dele, den sydlige, hvorigjennem Landevejen gaaer, og Narreby (Nørre) som har den største udstrækning og hvis Enge strækker sig til Aaen hen imod Brabrand Sø. Kirken ligger i en Udkant i den sydlige Del ved Foden af Terp Bakke. Bækken, som kommer fra de højere liggende Terp Enge, løber i smaa Krumninger gennem Ellekrat ved Foden af Kirkebakken, snoer sig i flere Bugtninger mellem de høje Asketræer i Hulningen nedenfor Bakken, passerer Smedjen, hvor den danner Smede Dammen og løber under den røde Bro ud gennem Narrebys Enge, indtil den udgyder sig i Brabrand Aa. Seet fra Syd fra Højderne paa Horsensvejen, tager Landsbyen sig bedst ud, nærmer man sig derimod Viby fra den modsatte Kant, fra Aarhus, er Landskabet fladt og Byens maleriske Beliggenhed i Dalstrøget bemærker man ikke.

Fra Landevejen førte en rødmalet Bro over Bækken, som kommer fra Præstegaards Engene, ind paa Terpvejen, paa hvis ene Side Præstegaarden ligger, en Bondegård ligger paa den modsatte side af Vejen.

Indkørslen til Præstegaarden er gennem Porten, hvorover er lagt "Stængelad" til Kornneg. Den store firkantede Gaardsplads er brolagt. Foran Stuehuset staa 3 prægtige Lindetræer, som skygge en del for Vinduerne. 2 Trappetrin fører op til Hoveddøren, der er forsynet med Dørhammer og aabner til "Flisegangen", en Entrée belagt med store Fliser; 2 Rækker Træknager antyder at her hænger man sit Rejsetøj. Paa højre Haand er Storstuen paa 4 Fag med Vinduer til Gaarden og Haven; til venstre aabner en Dør til Dagligstuen, med 4 Døre, af hvilke en fører til "Folkestuen" (ud til gaarden), den anden til Sovekamret (ud til Haven), der igen staaer i Forbindelse med Ammestuen, hvorfra en Dør fører ud til Køkkenet, som vender ud til Gaarden, og ved en Dør er forbunden med Folkestuen. En tredje Dør i Dagligstuen fører til Havestuen, hvorfra er en Dør til "Storstuen", der ligeledes i den modsatte Ende har 2 Døre, der føre til Gæstekamrene. Den eneste Udgang til Haven er fra Havestuen med 1 vindue og Glasdør. Bjælkerne ligger underneden loftet, som er malet med mørkegrøn Farve. Væggene ere kalkede, Dørstolperne og Rammerne ere smukt udformede; Gulvene ere saa stærkt slidte at Knasterne overalt træde frem. Det er en gammel brøstfærdig Præstegaard, som har "faaet lov" at forfalde. Et bredt Bræt fører over Rendestenen, eller den smalle "Grøft", som løber langs med Huset, ud i Haven. Laagen i Hassellysthuset ved Enden af "den brede Gang", (Lige overfor Havestuedøren) fører ud til Terpvejen, med Kirkedammen paa venstre Side og "ned til Bækken" paa højre Side. I Haven er der desuden "den krumme Gang" (en Hassel-Allée ud til Terpvejen), "den lange Gang" midt i Haven gennem dens hele Længde, Gangen langsmed Huset, forbi "langkammeret", og "Kjælden" (den aabne Brønd med Brøndvippe) gennem den nordre Nødde Allée "ned" til "Højen" med dens 2 smukke Ahorntræer og 2 Lindetræer, og

derfra, i en ret Vinkel, opad gennem den "stejle" Allée forbi Kastanietræerne op til **det store Valnøddetræ**. Gangen ud til Skolen og Kirkedammen hed maaske Ribsgangen, da den var beplantet med store gamle Ribsbuske. En Tværgang benævnedes af lignende Grund Solbærgangen; Stikkelsbær vare plantede langsmed gangen "udenfor Vinduerne" og her – i en Græsplæne eller stort Skvalderkaalbed – stod det herlige Morbærtræ, hvis Ry naaede til Aarhus. Illiaden. Hindbærplantager vare grupperede om de større Æbletræer og en Vinranke bedækkede Muren til Storstuen. Haven var godt besat med gamle Frugttræer. Arterne kjendes bedst efter de hjemlige Navne, saasom Kjældæblerne (ved Brønden), Sovekammerpærerne, Grødæblerne, Theevandspærerne, det røde Æbletræ, Kjælde-Kirsebærrene.

Desuden var der Gravenstener, Piplinger, Borsdorfer, Rainetter, Rosenhagen, (Wormslevs Træ), Løgæbler, Keisertoffelpærer, gule spanske Kirsebær og "Faders Kirsebær" (udenfor Havestuedøren), de store blaa Blommer udenom Kjælden og 2 Rainecloder.

Ved Gjærdet ud imod Kirken stod en stor blaa Syrenbusk og en Guldregn samt et Sneboldtræ, ved Højen og i Havens modsatte Hjørne vare store blomstrende Hegebærtræer og op til muren, under vinduerne, var et lille blomstrende Mandeltræ. I den krumme Gang fandtes flere Lombardske Nøddetræer ("Filberts")

En egen Art Buske, som vi kaldte Theetræer (spireer), med pilformede Blade og en fin blegrød dusket blomst med et klæbrigt Støv, tjente til Hegn i Gangen omkring Hassel Lysthuset. Den "brede Gang" var kantet paa begge Sider med Lavendler og i Blomsterbedet indenfor ("Rabatterne") stod der Paaskeliljer, Pindseliljer, Aurikler, Tulipaner, Hyacinther, de høje hvide Liljer og de gule Tigerliljer, Akeleier, "blaa" Rævehaler, samt Crocus og Vintergjækker. Buxbom indfattede Bedene langs med Huset, ud til Gangen, og Bellis ("Tusindpiger") var brugt som Indfatning af den modsatte Kant ind imod Jordbærbedene, som fyldte det meste af Qvarteret "udenfor Vinduerne". Vilde Anemoner groede under Nøddehækken sammen med en anden Blomst fra Skovbunden (en lille hvid Stjerne) og den allestedsnærværende Smørblomst, og hist og her en gul Primula. Violer voksede i Græsset paa Diget ud til Marken i Køkkenhaven, saavel som mellem stenene under Vinduerne afvejlende med blaa Vinka.

Saaledes havde "den gamle Præst" (Wormslev) efterladt haven til sin Svigersøn og Eftermand MEHL, og saaledes overtog Fader den igjen efter ham.

Det var den traditionelle store "Præstegaardshave" rigt udstyret med alle Slags Frugttræer: en "Paradisets Have" for dem der kom fra Kjøbstaden; en udmærket Tumbleplads for Børnene, som her havde deres fuldstændige Frihed efter (i Modsætning til) **det knapt tilmaalte** Rum i Haven paa Meilgade, hvor der kun var 2 Frugttræer: det store Bergamottræ og de røde Vintercaviller, hvis Høst deelttes mellem de 2 Skolelærerfamilier, og

hvor det var os forbudt at plukke en eneste Hyacinth eller Tulipan, hvor der vogtedes med skinsyge paa de hvide Syrener i Blomstringstiden.

Men i Lighed med Præstegaarden var ogsaa Haven forsømt, og Skræpperne og "Skvalderkaal" maa i uforstyrret ro i flere Aar have haft lov at brede sig over de til Dyrkning bestemte Qvarterer. Derfor har den nye Præst med hans "Lyst til Havevæsnet" og hans store Ordenssands havt et langvarigt og møjsommeligt Arbejd med at behandle det temmelig vidtløftige Areal med Spaden (saameget mere som han gjorde det ene (egenhændig) for at spare Udgiften til en Havekarl) og "faae Bugt" med Ukrudtet (Ugræsset) og efterhaanden erstatte de gamle Buske (Ribes og Stikkelsbær) med nye, hvilket først kunde fuldendes efter en Aarrække, ved Stiklinger. Havde Havens opdyrkning endda været et enestaaende Krav til Præstens (Pung) pecuniaire Kræfter (tung Stil), saa var der vel ogsaa blevet raad til at tage en Gartner til Hjælp dermed, men Præstegaardsjordens Drift maatte gaae foran Havens og derfor saa lidt som muligt anvendes paa denne forat "udrede" de betydelige Udgifter som krævedes til hin saavel som til Land-Husholdningen i det Hele. Dette maatte falde overordentlig besværligt for den ubemidlede "Skolelærer" (Præst) med hans store Familie og har tyngtet haardt paa Fader i Mange Aar. Om Faders oeconomiske Forhold er det ikke her Stedet at tale (de egne sig i det hele ikke for en Søn at underkaste en nærmere Undersøgelse); Vi see nærmest paa Resultatet, at det lykkedes ham at slaa sig igjennem. Hvad Kaldets Indtægter vare, kan man læse sig til i de derhen hørende Haandbøger; hos Trap (612) angives Kaldets (Viby og Thisets) "Regulerings Sum" – hvad nu ellers det er – til 1444 R^{dl}, men der omtales ikke paa hvilke Betingelser den nye Præst havde overtaget Kaldet, d.v.s. hvor stor den Afgift var, som han maatte udrede til Aftægtspræsten Wormslev, (som muligvis beløb sig til 1/3 af Indtægterne), og hvad der derefter blev tilovers til Præsten.

Ved Præstegaardens overtagelse maatte Fader købe alt hvad der hørte til Land-Husholdningen, saasom Heste og Vogne, Besætning af Køer o.s.v. Til den aarlige uundgaaelige Udgift hørte Folkelønningen. Det første Aars Udgift til Sædekorn omtaler Fader som meget trykkende, da Kornpriserne i 1830 vare R^{dl}. pr. Tønde Rug, R^{dl}. for Byg, R^{dl}. for Havre, R^{dl}. for 1 Td. Kartoffler. Hvor meget Sædekorn der behøves til Præstegaardsjorden, kan en Landmand sige os. "Jorderne udgjorde 56 Td. Agerland, 4 Td. Eng og Krat, i alt ansat til 6 ¾ Td. Hartkorn. Trap meddeler fremdeles at i 1857 og 58 er det meste af Marken blevet drainet. (Da **Wilhelm** [*min oldefader*] havde Forpagtningen). Bønderne gjorde en Dags Frikjørsel til Gødningens Udbringelse paa marken. Udgifterne til den gamle Præstegaards idelige Reparationer bleve meget følelige. Aarlig kom Provsten, ledsaget af Murmester og Tømmermand, forat "udsætte" de mest nødvendige Udbedringer. Snart var det nye "Ledstykker" (Tømmeret under Murene), snart et Stykke nyt Straatag over Ladebygningen og Stalden, og altid Udbedring af Stuehus Taget som var

”teglhængt”. Disse Provste Visitatser bleve maaske derfor imødesete med en vis Uro. Af den mere betydelige Hjælp som ydedes Præsten ”in natura”, maa nævnes ”NANNEST” (et stort Brød (rundt) fra hver Gaard, en Ost, nogle Snese Æg, og om Julen en Sigtekage fra de mest velsindede Gaardmænd, hvis Børn gik til Confirmation den Vinter. I Viby var 18 Gaarde i Byen og 19 Udflyttergaarde. Indbyggertallet angiver Trap til ca. 700 i Viby, 900 i Thiset), samt ”Udvisningen”, nogle favne Bøgetræ paa Roden (4), som ”udvistes” til Hugning fra Hovedgaarden Marselisborgs Skove, og som Bønderne kørte Hjem i Præstegaarden i saa store Stykker som vel kunde ligge paa en ”Langvogn”; dette blev derpaa savet med Langsav og kløvet med Jernkiler og Mukkert i Vinterens Løb og senere savet i kortere Stykker og kløvet til Kakkellovnsbrug. Ovnens ”ildedes” med Ærtehalm og Qvas (Toppen, de tyndeste grene og Qviste af Udvisningstræet) fra Vejkostet (Vedkastet). Til Fornylse af Risgjærdet omkring Haven tjente ”Gjærdsel” fra det til Præstegaarden hørende Krat af Hassel og Tjørn ved Aaen (omtrent midtvejs mellem Aarhus ved ”Stilledams Bro”), hvor der i Mosen var Tørveskjær. Tørven brugtes næsten udelukkende i Bilæggerovnen i Folkestue og Pige-kammer. (Den ”garstige” Tørverøg! hørte vi Fader spøgende sige).

Fader havde Avlingen (drev Præstegaardsjorden) i 3 Aar, hvorefter han paa 7 Aar bortforpagtede den til hans Avlskarl Ras Mottesen og senere til Liisberg og Meisner (Ølbrygger i Aarhus) – men begge Gange paa temmelig ufordelagtige Vilkaar, da Landvæsnet endnu dengang ikke betalte sig saa godt som senere, efter en 20 Aars Forløb. For Moder var Land-Husholdningen ikke noget Nyt – de havde haft Avling i Hyllested – kun var det her efter en noget større Maalestok. Moder ”tog derfor selv fat” i Husholdng. og holdt ingen Husjomfru eller Mejerske; men det er nok muligt at det oversteg hendes Kræfter, og de unge Præstedøttre, som – efterhaanden som de bleve confirmerede – toge Del i Husholdg. fandt sig ogsaa overlæssede af Arbejdet, da den Hjælp de havde af Pigerne ikke var ganske tilstrækkelig. Disse Forhold høre imidlertid ikke til min Plan for denne Historie, der fornemlig skal skildre Hjemmet (næst at beskæftige sig med Familie-cronologien i sin Almindelighed), og derfor – som hidtil – især handle om Familiens Overhovede – Fader, hvortil da som en selvfølge knytter sig Beretningen om Moder. Mine Søkende have hver deres egen Livshistorie, som jeg ikke har paataget mig at skrive, derfor forekomme de kun i denne Familie-cronologie paa de Steder, hvor de ere nødvendige Led i Fortællingen.

Fader og Moder ere nu henholdsvis 47 og 43 Aar. De Interesser som havde knyttet dem til Livet i Kjøbstaden maatte de derfor uden store Savn kunde give afkald paa og uden stor Overvindelse hellige sig de nye Pligter som Omflytningen til Landet stillede til dem. I en vis Henseende var det vel nok ”at begynde forfra”, men det kan jo siges om ethvert nyt Stadium i Livet – der gives egentlig ingen Stillestaaen.

Foruden de Krav som Faders nye Livsstilling – hans Kaldspligter – havde paa ham som Præst og Lærer for hans Menighed, paalaa ham i Forening med Moder jo endnu bestandig Familieforsørgelsen og Børnenes Opdragelse, Krav som ikke lode sig afvise. For disse Pligter maatte da af sig selv tidligere Yndlingsformaal og Idrætter lægges tilside (Musik og Literair Beskjæftigelse). Faders væsenligste Recreation blev herefter Arbejdet i Haven. Moders Stemme slog ikke længere saa godt til som før, medens Faders omtrent var forblevet uforandret.

I de første Aar i Viby, indtil Døttrene voxede til og kunde tage selvstændig Del i Sangen, hvilede denne derfor.

Faa vare Afbrydelserne i Ensformigheden i Livet paa Landet. Foraar og Sommer med dens vekslede Virksomhed i Mark og i Have, glede let hen, men den lange triste Vintertid tyngede stærkt paa alle, saavel Store som Smaa.

Af Notable Personer i Sognet maa først bemærkes ”den gamle Præst”, som beboede Enkesædet, der støder op til Enden af Præstegaardshaven. Wormslev var høj af Statur, streng i sin Adfærd hvormed han havde hævdet sin Værdighed iblandt sine Sognefolk, derfor var han frygtet, om ikke elsket. Han sagdes at være velhavende og besidde endel Sølvtøj, men paa samme Tid vidste man om ham, at han aldrig aflaasede sine Gjemmer, da det troedes om ham, at han kunde ”vise igjen” (see Holbergs Comedier) og derfor ikke frygtede for at blive bestjaalet. Bønderne omtalte han oftest med haarde Tillægsord. Dengang tiltalte Kjøbstadsfolk endnu altid Bønderne med Han og Hun, følgende Bøndernes egen Talebrug, de yngre med du. Men Wormslev sagde ogsaa Han til Degnen Schütz. Denne originale Person, som havde været Degn i den gamle **Præsts Velmagtsdage**, stod i fuldstændig ”undersaatlig” Forhold til den strænge Præst, som tyranserede ham og bl. a. lod ham føre Kirkebøgerne. Schütz havde stor Sands for Havevæsnet, og ”Degnens Høj”, ved Skanderborgvejen (”Ingeborgslyst” havde han kaldt sin velbyggede Degnebolig og Haven efter sin Kone, der var af Bondestand og talte som en Bondekone), var derfor en af Sognets Mærkværdigheder, hvortil Aarhusfolk af Middelklassen valfartede, og mod en billig Kjendelse til Degnekonen fik Vand paa Maskine og drak Thee i de nette Granlysthuse i den smukke Have, som var anlagt op ad Højen, hvorfra var en meget vid Udsigt. Schütz, som ikke længer gjorde Tjeneste men levede af sin Degnepension, vedblev desuagtet at spille Orgelværket i Viby Kirke paa sin gammeldags manér med Triller efter hvert Fermat, og det lykkedes aldrig Fader at rokke ved hans tilvante Spillemaade. Han skrev en zirlig Haand og havde en stor Færdighed i at ”prente” (skrive Fracturskrift med snørklede Ornament Initialer). Til Bøndergilder skrev han ogsaa Brudevers; det var førend Poeten (Peer Jensen paa Viby Mark) optraadte som Concurent i Versemageriet. Den gamle Degn yttrede sig gjerne med Bitterhed om sin fordums Herre og Tyran og udtalte i Fortrolighed til Andre det Haab, at han maatte opleve, at ”synge til hans Begravelse”. Han overlevede

dog ikke Wormslev (Schütz døde i Apr. 1842, Wormslev i Novb. s. A.), som holdt godt ud, og den ny Præst maatte i 10 Aar vente paa Befrielse for den byrdefulde "Aftægt" til Wormslev. I den første Tid forholdt han sig temmelig fjendtlig og uomgængelig mod den nye Præst, som han gjerne vilde dominere over, men senere blev han mere omgængelig og aflagde om Vinteren jevnlig Aftenbesøg i Præstegaarden, for at faae sig en L'hombre naar der var en 3^{die} Mand, og der maatte da gaae Bud til Narreby efter Krigscommisairen (Storm), som fra Aarhus var flyttet til Viby og var blevet Landmand. Han var Enkemand og giftede sig i Viby med sin Husbestyrerinde (Jomfru Mæther). Wormslev kunde da blive ganske oprømt og man lærte snart at kjende hans Ønsker, som alle kappedes om at imødekomme. Hans Forsikrings-Mundheld, "faae mig Skam", blev snart en staaende Betegnelse for, at Talen var om ham. Efter Aftensmaaltidet plejede han gjerne at henvende sig til Moder med den Bemærkning: "Veed De saa, hvad der kunde smage godt?" En Pibe Tobak? "Ja, De har Fummeskam Ret Madam!" Hans Ankomst gennem Haven bebudedes langt fra ved den klappende Lyd af hans store Træsko (vi kaldte dem Knubskibe) som han tog udenpaa Støvlerne naar han gik ud. Hans Gang gjaldt som oftest Holme, hvor gamle Friis var Præst. Med denne Familie kom vi ogsaa i Omgang, dels for Naboskabets skyld, men vel fornemlig fordi den unge Søn Niels Michael (Carls Jevnaldrende) var meget musikalsk, d.v.s. han spillede flink forskellige Instrumenter: Violin, Violoncell, Fløjte, Klarinet.

Naar nu Fader havde gjort Aftale med Knud Schytte fra Aarhus og den "unge Friis" om at træffe sammen i Viby hver med sin Violinkasse, saa gjenopvæktes de musikalske Soireer fra Aarhus, og Dagligstuen i Viby Præstegd. Gjenlød af Mozart og andre Mestres Toneværker, som Fader i Forvejen havde udsat og arrangeret. Ved disse Concerter spillede da Lise Gjerne Klavérstemmen. Præstekonen fra Holme, Mutter Friis kom kun en sjelden gang til Viby i Besøg.

1830 Julius f. 2^{den} August.

1831 Lauritz f. 6 Decbr. (det 12te og sidste barn)

Her ere store mellemrum at udfylde.

De knappe tider. Det er knappe Tider for Præstefamilien – Brødet savnes vel ikke (takket være "Nannesten"), men Smørret vil ikke strække til de mange Munde. Thee og Sukker ere dyre Artikler, derfor faaer Børnene om Morgen Øllebrød med mælk, stundom Fløde, i stedet for Thee og Smørrebrød. Middagen er afvejlende Vandgrød og "Sødgrød" (kogt i Mælk), Velling, Grøn Søbekaal og Pandekager, Øllebrød, og (om Vinteren) Gule Ærter. Om Søndagen regelmæssig Kjødsuppe og til 2^{den} Ret (Eftermad) det kogte Kjød med Peberrodsauce, Eftermaden er meget ofte Stegt Flæsk med Kartofler (en tarvelig Middagsmad).

Brændslet er ogsaa knapt, derfor blive de smukke Lindetræer foran Huset fældede og Kastanietræerne følge snart efter. Vi havde kun 1 lys paa bordet.

Klædekræmmerens Regning maa holdes saa lav som mulig, derfor er det knapt med Kaaber til Pigebørnene, og Faders Præstekjole er i flere Aar af tyndt Merinos eller "Bombasin". Drengenes klæder have ikke rigtig Kjøbstadssnit (saaledes som Jørgensens Dreng) – de bleve nok for det meste syet i Hjemmet. Moders Hænder ere aldrig ledige: Rokkehjulet snurrer til aftenen silde og aarle om Morgen, men det hjemmegjorte Lærred kommer ogsaa godt til Nytte til Skjorter til Carl da han skal til Kjøbenhavn. Derimod strækker Husfliden ikke til at Pigebørnene faae Kjoler af hjemmegjort Tøj, saaledes som deres Cousins i Steenmagle (Bendtsens).

Betegnende for de trange Kaar er det, at aldrig nogen nye Ting bleve anskaffede; ingen ny Bog, intet nyt Billede; det var Aandsarmod tillige (men det danner **til Nøjsomhed!**)

Carl og **Wilhelm** gaae i Latinskole og komme hjem Løverdagsaften. Det er vel ikke usandsynligt at idetmindste Carl – ligesom Fader i Rønne – har "spiist paa Omgang".

Carl bliver demitteret. Han sysler med Blomsterne og anlægger det krumme Bed, "Halvmaanen".

1831. Severine bliver 17 Aar og maa vel være blevet confirmeret om Paasken. Det venskabelige forhold til Maler Jørgensens giver Anledning til, at deres ældste Datter Christine kommer til Viby og Bliver confirmeret med Severine i Thiset. Hele Jørgensens store Familie følger med til Confirmationen. Jørgensen maler Væggen i Dagligstuen.

1832. Lise bliver 16 Aar i Marts og er formodentlig blevet confirmeret om Paasken i Viby.

"Krigsraad" Møller, Forpagter paa Marselisborg, lader sin yngste Datter Lise forberedes til Confirmation hos Fader og hun bliver derfor confirmeret med Søster Lise. Hele familien, inclusive Fru Møller, 2 Sønner, Peter og Magnus og Søsteren Sophie, ere ved denne Lejlighed Gjæster i Præstegd. og aflagde senere, nu og da Besøg – sædvanlig hele Familien samlet. Formodenlig gav dette Bekjendtskab Anledning til, at **Wilhelm** – da han ikke følte "Kald" og Lyst til Studeringerne, blev anbragt hos Møllers som Landvæsens Elev: det kan først have været efter hans Confirmation, formodenl. 1833. han var jevnaldrende med Magnus, og Carl var paa Alder med Peter Møller. (Her tilføjet med blyant: I dette Aar, 16 sept. Indtraf Faders og Moders Sølvbryllup – jeg har ingen tydelig Erindring derom).

1834. Trine bliver 15 Aar i October og har formodentlig "gaaet til Præsten" (hos Fader) den Vinter og er blevet confirmeret om Paasken 1835. De meget paatrængende Jørgensens faae nu ogsaa deres næstældste Datter Lise (Trines Veninde) anbragt i Præstegaarden og de to Veninder læse afvekslende Lafontaines "Romaner" og Balles "Lærebog". Maler Jørgensen maler igjen Væggen i Dagligstuen og hele Familien møder til

Confirmationen.

1834. Faders Moder døde paa Bornholm, 74 Aar gammel.

I et Tilbageblik paa de første Aar i Viby maatte det ikke forbigaaes omtalt, at besøgene i Aarhus bleve meget sjældne og vel endog for en Tid ganske ophøre. Er det ikke ogsaa de knappe Tiders Skyld? Det er vel ikke usandsynligt, at Børnenes "Pynt" dér har været en Hindring. Men Døttrene var tillige meget bundne til Hjemmet ved de dem paahvilende Arbejder i Husholdningen og de mindste Brødres Røgt og Pleje, som de maatte dele med Moder og "Gammel Karen". Naar de en enkelt Gang kom ud til Byen, f. ex. engang til "Skolebal" med **Wilhelm**, vare de klædte i simple hvide Linons Kjoler.

Forat forøge Indtægterne og aabne en Udvej til at anskaffe enkelte nødvendige Ting til Huset (nye Stole bl. a.), bestemte Moder sig til at avertere om en Logerende, og en Enke, Madam NIELSEN, kom i Huset og beboede et Par af Gæstekamrene. Hun medbragte sine egne Møbler, hvilket maa have været et heldigt Træf, som man ikke kunde have gjort Regning paa.

Med "Madam Nielsen" indbringes en ny Indflydelse i Vort Hjem. Det ligner (snart) ikke sig selv mere. Hun er født til at herske og sætte sin Villie igjennem, og det mærkes snart at den nye Magt, som vi ikke have kjendt før (da den er mere verdslig end? human?) vil gjøre sig gældende. Den gaar ikke afvejen for nogen og kjender derfor ikke noget Hensyn til andre, men tager ikke i Betænkning at træde alt ned omkring sig, forat trænge sig frem. Det er saaledes et fuldendt Modstykke til vor Familie Character, hvis Særkjende er Billighed, Humanitet og Uegennytte. ("Blødt i Munden, bedst i Grunden").

Mad. Nielsen forlover sig med sin Fætter Cand.theol. Jørgen Tørsleff som derefter er en jevnlig gjæst i Præstegården. [*Forlovelsen er den 12. juli 1832*]

Deres Bryllup feires efter en Maalestok og med en Mængde Forberedelser, som maa give os store Tanker om hendes Formueomstændigheder. (Efter Nielsen skal hun have faaet 10.000 R^{dl}. [*Brylluppet er den 18. august 1832, jf. KB for Viby 1814 – 35 V, opsl. 77, nr. 2*])

Til Brylluppet kommer Broderen, Skolelærer Tørsleff fra Assens, hos hvem hendes 10 Aars Søn, Vincents er i Kost. Han Bringer denne uvorne Dreng ned til Viby, og nu er Signalet givet til en Række Helligdage – den lange Ferie – i Præstegaarden (i Juli). En Broder fra Skive og en Søster Bernhardine maa heller ikke mangle ved dette storartede Bryllup. Præstegaarden kan næppe rumme alle sine Fremmede og der maa redes "Søsterseng" for at huse alle om Natten. Brylluppet staaer med stor Pragt. Kirken er forvandlet til en stor Løvsal af Grantræer. Broderen fra Assens er en fuldendt Decoratør og "Foranstalter". Der er "stoppede Kalkuner" fra Aarhus, et Raadyr fra Marselisborg, Meloner, Krandskager, Vine. "Mad. Tørsleff" flytter til **Maarslet**, hvor hendes Mand er

blevet Kapellan hos Brandt. En vigtig Følge af denne store Tørsleffske Sammenkomst blev det, at "Mad. Nielsen" fik bragt et Parti istand mellem hendes Broder fra Assens og Præstens ældste Datter. Severine er 20 Aar, han er 31. I deres 3aarige Forlovelsestid besøger Tørsleff Viby i Sommerferien; han kommer Kjørende i en (lejet) Gig fra Horsens og Fredericia. Da er der altid mere Røre og Liv i den ellers saa stille Præstegd. Den Tørsleffske Indflydelse gjør sig strax gjældende, hans Vink følges som Love, hvilket tyder paa en Overlegenhed og stor Selvtillid. Da han forefinder de 3 Søstre meget tilbage i fremmede sprog, tager han sig strax af at læse tydsk og fransk med dem og det gjentages under senere Besøg.

I de yderst simple og tarvelige Forhold i Præstefamilien maatte Svigersønnens Elegance og formelle Sirlighed nødvendig gjøre et vist Indtryk: han bød de Ældre Snus af en lille Sølvdaase; ved Bordet forsømte han aldrig at lægge sit Silke-Lommetørklæde over de fine sorte Beenklæder forinden han lagde Servietten over Knæet. Vi saa i ham en Gentleman, og ikke med Urette, da han iagttog Formen. Han indgød dernæst en vis Respect ved sin temmelig alsidige Dannelse og Verdenstone og gjorde indtryk af at være meget dygtig (clever) han talte fransk. Derfor kan det siges, at han afnødte sin nye Familieforbindelse deres Beundring, selvom han ikke vandt Hjerterne. Forskjelligheden i Character var, saaledes, som bemærket ved hans Søster, fornemlig, at vilde gjøre sig gjældende, at lægge saa stor Vægt paa det ydre Skin, hvilket stak stærkt af mod de ukunstlede Naturer i Viby. Alligevel maa disse ydre Fortrin have stillet den tilkommende Svigersøn temmelig højt hos vore Forældre og ladet Moder overse, "at han kun var Seminarist" og altsaa i en vis Forstand ingen "Udsigter" havde. Han stod paa nøjagtig samme Trin paa den sociale Stige, som Knud Schytte og kunde ikke blive andet end Skolelærer, og paa den Slags Folk, kan det ikke nægtes, at Moder, der stammede fra en Biskop, saa ned. (lidt strengt, men sandt).

Jørgensen maler Severines Portrait.

Ved denne Tid Kom Hørner ned til Danmark fra Drammen og Opsøgte sin Tante i Viby. Han forblev i Viby sammen med Carl omtrent et Aar. Carl gik i den Tid Hjemme; var det efter at han havde taget Artium? Han blev Informator for Stiftamtmand Rosenørns Sønner Axel og Otto paa Jægergaarden, som hørte til Viby Sogn.

Fortælleren henlægger Hørners Ankomst til Tiden ved Trines Confirmation da han troer at erindre, at Hørner løb i Havegangen og legede Tagfat med Trine og Lise **Jørgensen**.

1836. Faders fader død paa Bornholm, 82 Aar gammel.

Ved et Tilfælde træffer Præstefamilien en Sommerdag sammen med Fr. Sneedorff Birch (Biskoppens Søn, Adjunct ved Latinskolen) paa en Vandring udenom Præstegd. Han er Ifølge med Guldberg eller en anden bekjendt Familie fra Aarhus og efter en gjensidig

Hilsen følge de Opfordringen om at træde indenfor i Huset. Den geniale unge Digter spiller og synger nogle af sine bizarre sange, maaske den melancholske MIG FATTES INTET OG MIG FATTES ALT, som vistnok har gjort et meget stærkt indtryk paa de unge Tilhørerinder, fornemlig dog paa den yngste, Trine. Besøgene gjentoges og om Vinteren begjærede han hendes Haand. Hun var i sit Livs skønneste blomstringstid, 17aarig; romantisk, sværmerisk og impulsiv – hendes bundne Tankeliv higede efter Udfrielse og det ideale i hendes Væsen arbejdede paa at bryde sig Vej til større Klarhed: for hendes barnlige Forestilling var det maaske netop Digteren, der alene kunde løse hende Livets Gaade.

Deres første Forlovelsestid tør derfor vistnok regnes til Trines lykkeligste Ungdomstid, trods den ikke ubetydelige Forskjel i Alder.

Den hele Tildragelse, som nu udgjør en for længst afsluttet Episode i vor haardtprøvede Søsters Liv, var ikke uden sin Poesi og der manglede heller ikke Betingelser forat deres Liv kunde blevet et lykkeligt, naar han var blevet tro mod sig selv. Da han blev Forræder mod sin egen lykke, maatte det blive (en Sprogknode) en retfærdig Følge, Consequents, at Baandet igjen løstes mellem ham og Trine; Katastrophen derved angreb Trine forfærdeligt og nedbrød maaske med det samme saavel hendes Helbred som hendes livlige Aand. Det var en sindets prøvelse i en alt for tidlig alder.

Bispinde Birchs Plejebørn Harald og Hedvig besøgte af og til Viby. Harald sagdes at være en søn af en Cavalleri-Officeer Broch. Birchs Søster var gift med Løjtnant Norup, Ejer af Hanstedgaard ved Horsens.

1837. Severines Bryllup med Tørsleff om Sommeren. Mange gjæster og stor Gjæstering. Birch skriver en lystig Bryllupssang. Carl er Hjemme.

Trine Winther, [*fortællerens fremtidige hustru*] en lille 13aarig Pige, der kalder Madam Tørsleff Tante, kommer med Præstefamilien Tørsleff fra Maarslet til Brylluppet.

Richard [*fortælleren*] gaaer med Bind om Panden for et ulægt Saar efter et farligt Slag af en Hest, som stod tøjret i Engen, hvor han og Jacob legede med deres Ven Carl Jørgensen. Paa diget mellem Præstegds. og Naboens Eng var Plantet pil, som for nogle Aar siden, vare blevet fældede ved Roden, forat hjælpe til at tilfredsstille den umættelige Kakkellovn. De havde nu igen lange Skud fra Roden og afgav ypperlige Pidske for Drengene. Med en saadan Vaand nærmede Richard sig "den røde Hest" bagfra og slog den for at lade den galloppe i "Tøjerslaget". Da slog den bagud og ramte ham i Panden (I den venstre Tinding lige over Øiet). Han blev baaret bevidstløs og blødende ind fra Engen og Weis som blev hentet fra Aarhus gav ikke Moder noget Haab om hans Liv, men Saaret lægedes om end Langsomt (henved 1 Aar). Det har formodentlig været i Foraaret 1837, eller i Efteraaret 1836. Severine skulde just være Fadder til Præsten Tørsleffs andet Barn Andréa.

Paa denne Tid (muligvis i '36) var det, at der blev en ny vej til Skanderborg, og derfra til Horsens. Det var den første Chaussee i Jylland og den blev anlagt af tyske Arbejdere under Ledelse af den tyske Ingeniør, Dau. Under ham stod bl. a. en Landmaaler og Vejanlægger (Ingeniør) Stilling, som erholdt Logis i Præstegaarden. Han blev Indtaget i Lise, og, mærkelig nok, fik han ikke Afslag. Denne forlovelse var lige saa uheldig som den foregaaende og blev hævet efter et Par Aars Forløb.

Lise kom i sin Forlovelsestid som Lærerinde for Forvalter Steenbergs 2 Smaapiger til Moesgaard, hvor hun var noget over et Aar, men var ikke synderlig tilfreds der. **Det Portrait vi have af Søster Lise er fra den Tid, Malet af Jørgensen.** [hænger nu i min stue]

Fader, som ikke kunde sidde Stille, naar der var noget for ham at gjøre som Lærer og Præst, foranstaltede en tysk Gudstjeneste i Kirken for de tyske Vejarbejdere og holdt en tysk Prædiken og vi maatte afskrive (i mange Exemplarer) Psalmen "Søde Jesus, vi er her", som Fader havde oversat til tysk (den haves vel paa Tydsk?) (med Blyant tilføjet: Fader var en dygtig tysk Stillist).

1836. Løjtnant BRUUN (Skolelæreren fra Vestergade) er død. Fru Bruun og Dorthe besøge Viby; det er Efterår, Birch er der førend hans Forlovelse. Fru B. meget trøstesløs. Richard følger med dem til Aarhus og er en Uges Tid i sin Fødegård. Han gaar sidenefter (det var nok dog først tidligt i Foraaret 1839 efter Kighosten), et Par Gange om Ugen til Aarhus og faaer Undervisning i Klavérspil af fru Bruun. Hun Flytter til Præstegaarden og beboer "Madam Nielsen" 's Værelser, hvor Rich^d. og Jacob modtage Undervisning af hende i Tydsk og Engelsk (og fransk).

Dorthe bliver Lærerinde paa Handstedgd. For Løjtn. Norups Datter Annine.

Jens Worm overtager "den Jessenske Boghandling" i Aarhus, men kun som Bestyrer.

1838. Richards Confirmation om Paasken i Viby. Stiftamtmand Rosenørn lader sin Datter Christine blive forberedt af Fader til Confirmation. Hun kommer en Gang om Ugen i lukket Vogn uden Følgeskab til Præstegaarden og Fader underviser den unge Frøken i Religionen. Hun opholder sig ikke efter endt Undervisning, men ledsages tilvogns af fader. Under Overhøringen maa de ikke forstyrres eller afbrydes, derfor holdes Børnene borte fra Stuen paa de Dage. Trine bliver Veninde med den unge Confirmant.

Om Pindsen gjør Richard en Fodtur over Aarhus (Dog et længere Stykke tilvogns med en Bonde) til Østeralling, hvor Jørgen Tørsleff er Præst, forat besøge Vincents og hans Cousine Trine Winther. Han blev der en (2) Uger og kom syg hjem.

Severines første Barn Laura f. 14. Juli 1838.

Om Vinteren 38 – 39 bliver Rich^d. Sat i Bogladen hos Jens Worm, men lægger sig ikke efter Boghandelen, føler sig meget ulykkelig over Tvangen og kommer Hjem efter et Par Maaneders Forløb. faaer Kighoste (tilligemed Trine).

1839. Fru Bruun faaer megen Indflydelse paa Trine. Jens Worm kommer ofte til

Viby formodentlig mest for Trines Skyld. Trines Forlovelse hævet med Birch; hendes lidende tilstand. Lises Forlovelse ligeledes hævet ved denne Tid.

Maj. Richard sættes i Handelslære i Roeskilde.

(Carl har været Huslærer i Frederikshavn; han tager Attestats, bliver ordineret i København 1840 (hvor Richard besøger ham i den Anledning) og tager til Holsteinsborg i Sydgrønland som Missionspræst).

EFTERAT fortælleren har forladt Hjemmet og ikke længere er Øjenvidne til Begivenhederne der, kan Familie Chronologien fra hans Haand herefter kun blive fragmentarisk og maa indskrænke sig til at angive Hovedbegivenhederne i Familien, støttede sig til Aarstallene i fremskridende Følge. Begivenhedernes udførlige Behandling maa søges i hans egen Livshistorie, hvis han sætter i Værk at skrive en saadan, som det har været hans Hensigt, da han begyndte denne Chronologie. Personalhistorien maa ogsaa indskrænkes til en Angivelse af blotte Facta i Familiechronologien (der er almindelig for alle Medlemmerne af Familien) da (fordi) de angaae samtidige Personer, hvis Levnetsløb og Familiehistorie, ifølge Historieskrivningens Love og Sømmeligheds Krav, ikke kan blive Gjenstand for Undersøgelser som de foregaaende, men **maa forbeholdes** dem selv. (Stilen ubehjælpssom, jeg haaber min gode Mening dog Forstaaes).

De Begivenheder, jeg har skildret i det Foregaaende, ligge nu saa langt tilbage i Tiden og ere opfattede saa objectivt, at en Familie-chronicler (-historiker) vel maa være berettiget til at optage dem som Grundlag for hans egen Dagbog. Jeg haaber desuden, at det vil erkjendes, at jeg ikke er gaaet udenfor de Grændser, som det er passende at bevæge sig i, og at min Opfattelse er sand. Min Hensigt var at søge Sandheden og belæres deraf. Har jeg med det samme været saa heldig at yde de Fortjenstfulde Retfærdighed ved at drage deres Livsgjerning frem af forglemmelsens Baggrund, saa har jeg her gjort hvad jeg formaaede for at hædre deres Minde og i nogle Tilfælde afbetale en Gjæld til dem, hvortil jeg ikke var tilstrækkelig istand medens de endnu vare handlende Personer paa Livets Skueplads. (atter ubehjælpssom Stil).

En Forklaring skylder jeg. Skjønt det er vedtaget (af hensyn til vore 2 Søstre og af almindelig god Tact og Sømmelighed) at drage et Slør for deres første Forlovelse og at undgaa enhver Hentydning til Birch og Stilling, saa at disse Navne end ikke nævnedes i vor Familie – har jeg ikke kunnet undgaae at medoptage Stykket om disse 2 Personer, fordi navnlig den Første kom til at øve en betydelig Indflydelse paa mig selv i min første Ungdomstid, da min Fantasi først skulde røre sine unge Vinger. Birchs Indflydelse paa vor yngste Søster maatte ogsaa faa varig Betydning for hende – saaledes er han et Element (enten det nu er til det Gode eller til det Onde) i (Vor) begges Aandsudvikling og derfor af for megen Betydning til at kunde forbigaaes med Tavshed i en Livsskildring.

Episoden med Stilling har vistnok været af temmelig forbigaaende Natur og han var

desuden saa ubetydelig, at han kun er nævnt her, for at Historien ikke skulde være ufuldstændig.

(Herfra er kun medtaget optegnelser, der vedrører **Vilhelm Albinus Steenberg** (1818 – 1878) og hans familie)

Side 42.

1840. **Wilhelm** er hjemme og læser til dansk-juridisk Examen – men tog den nok ikke?

Side 43.

1847. Bedstemoder (Moders Moder) død.

Side 44.

1848. Marts 24. Oprøret (die Erhebung) for Schlesw.holst proklameres i Kiel, Casinomødet i Khv. (20 Mar.) 21. Den store folkelige Demonstration i Kv. Ministerskifte, Tscherning Krigsminister. Frivillige Soldater. Begejstringen i Kv. Er uhyre; Studenterne melde sig i Mængde paa Comandoskolen; Ernst Bruun er deriblandt. Richard er ikke blevet grebet af den almindelige Kamplyst (var det af Frygt for at blive skudt? han holdt sig tilbage medens hans aandsoverlegne Svoger opgav alt, Stilling, Brud, og satte Liv og Lemmer i vove "forat komme Fædrelandet tilhjælp"). **Wilhelm**, der gik hjemme, var allerede afrejst til Hæren som Frivillig.

April 23. Paaskedag (tidlig Morgen) Slag ved Slesvig; **Wilhelm** fangen og ført til Gottorp. Hedemann trækker Armeen tilbage til Flensborg, 24) Kamp ved Oversø. Maaske var det der, at **Wilhelm** stak fast i Mosen og blev tagen tilfange. Armeen føres til Als.

Aug 26 Vaabenstilstand (i Malmø) i 7 md. (Krigen begyndte altsaa igjen d 3^{die} April 1849) **Wilhelm** maa være blevet frigivet i Septbr og kom til Viby og forblev der om Vinteren?

Side 45.

1849. Apr. 23. Slag ved Kolding, som Rømmes (**Wilhelm**) – Juli 6. Udfaldet fra Fredericia (Rye havde hemmelig indskibet sig Fra Helgenæs til Fredericia). Schlesvigholsteinerne totalt slagne, **Wilhelm** i Kampen i Skandserne.

Side 46.

1850. July. Idsted-Slaget (1 Mil N. for Slesvig); Carl Bendtsen Soldat, død af Vaadeskud. **Wilhelm** og Jacob i Slaget. (**W.** Premierlieutenant) Ernst var nok ikke i Slaget. – Sept. 29 – 4. Oct. Frederikstads Bombardement (Helgesen). **Wilh.** Var i Fr.st. – 1851 Oct. 9. ... **Wilhelm** er Forpagter i Præstegaarden i Viby...

Side 48.

1855. Sept. **Wilhelms** Bryllup i Aalborg med Frederikke Friis.

Side 49.

1858. Dec. 19. Moder døde i Viby, henved 72 Aar gammel. En Uges Sygeleje. **Wilhelm** plejede hende.

Side 50.

1863. ... **Wilhelm** langt Sygeleje i Viby.

Side 51.

1864. ... **Wilhelm** er flyttet til Assens og er Blevet Fotograf.

1865. ... Fader flytter til Aarhus (Graven) med Severine og de to Søstre Hørner og Severines Datter Octavia.

Side 63.

... **Wilhelm**, som havde opgivet Studeringerne, var blevet Landvæsenselev... (1834)

Side 64.

... Der var et lille Orgel (et "Positiv") i vor Landsbykirke, som blev spillet af den gamle Degn Schütts fra Ingeborglyst (see Familie-Chronolog. s. 32 [*side 29 i denne afskrift*] da denne Original døde, ophørte orgelspillet en kort Tid, hvorfor **Wilhelm**, som havde lagt sig efter at spille Orgel hos Organisten i Frue Kirke (Müllertz) i Aarhus, kom Hjem fra Marselisborg om Søndagen og spillede Orglet i Viby Kirke. Man da han efter nogle Aars Forløb kom bort fra Marselisborg, blev Organistposten, som i øvrigt ikke var lønnet, atter ledig...

Side 204.

(1847 – 48) ... Broder **Wilhelm**, som var Landmand, kom i Oct. til Khv. (i hvilket Ærinde erindrer jeg ikke); ogsaa ham gav jeg Nattely i min Stue, men noget bestemt indtryk, ialfald intet behageligt, har jeg ikke beholdt af dette Besøg, vore interesser faldt ikke ofte sammen.

Side 212 og flg.

Efter den danske Hærs Tilbagetog (efter Slaget ved Slesvig) drog Fjenden frem over Danmarks Grændse og Besatte Jylland. Hostrup skrev den begejstrede Sang: "Hedelærken", hvortil Hartmann komponerede en characteristisk Melodi:

Hedelærke, haardt maa du mærke, Ørnen er kommen med Kløer stærke.

Stork, paany bort maa du fly, frem han dig jager fra By til By.

Hungrig han skyder afsted med fart, men han fortryder det snart.

Rovfugl, vent! Baalet er tændt, let kan du her faa dig Vingen Brændt.

Faber skrev Sangen: Den Tapre Landsoldat.

Fjendens Fremrykning i Jylland har udentvivl paaskyndet min Hjemrejse; blev jeg beængstet for "de værgeløse Qvinder" i Præstegaarden, hvortil jeg vel har regnet min nylig gjenfundne Veninde hos Storms? Ialfald vilde jeg kunde staa Fader bi ved min Nærværelse, for **Vilhelm** var allerede gaaet som Frivillig til 11te Bataillon og var blevet taget tilfange i Slaget ved Slesvig. Da Jacob og Julius vare i Aarhus Latinskole, var Fader eneste mandlige Beskytter for moder og Trine. Moders Syn var dengang næsten helt borte og Trine var Meget Svag.

Over Situationens Alvor maatte Standsningen af mine egne Foretagender træde i Baggrunden; derover glemte jeg ogsaa det pinlige for mig, ved at gaa hjemme uden Erhverv, heller ikke faldt det vistnok nogen ind at regne det for et Uheld, men alle vare tvertimod glade ved at jeg kunde være hjemme hos dem i den ængstelige Tid.

2^{den} Maj kom en Afdeling holstenske Fodfolk til Viby og forlangte Smørrebrød og Øl, som blev uddelt til dem, hvorpaa de strax droge bort. Dette første Besøg af Fjenden løb læmpeligt af, og vi vare blevne mere fattede paa, hvad vi kunde vente os af en tysk Indqvartering. Vi saa strax at der var streng Mandstugt, og at vi ikke behøvede at frygte for nogen Overlast. Alligevel gik vi i bestandig Uro, og ihvorvel vi ikke fæstede synderlig Lid til hvad Rygtet meddelte om Soldaternes Excesser naar ingen Officerer vare tilstede, følte vi os langtfra trygge, især frygtede vi for at gjøre Bekendtskab med Freyschärllere. [???

Jeg var meget ængstelig ved at vide Trine Winther alene hos Storms, og paavirkede Moder forat faa hende op til Præstegaarden, og da vi ikke fandt det raadeligt at enten hun eller Trine viste sig, opholdt de sig i Pige-kammeret ud til Haven, og jeg paatog mig en Opvarters Bestilling og var, saavidt mulig, allestedsnærværende forat undgaa (afværge), at Fjenden "tog selv". Min Seng blev redt paa Sofaen i Dagligstuen, forat jeg kunde være nær ved den øvrige Familie.

Jeg var oppe Kl. 5 hver Morgen i den Tid. Den egentlige Indqvartering paafulgte faa Dage efter. Præstegaarden blev Hovedqvarteret. Fourererne kom og forlangte Qvarter til en General og hans Adjudant, og en halv Snes Mand. De fandt Gæsteværelserne i Orden. Da de høje Officerer rede ind i Garden, gik Fader ud paa Trappen og modtog dem med høflig

Tilbageholdenhed. Den smukke Fremtræden af den gamle Mand med det lysende Aasyn og blottet Hoved maatte gjøre et godt Indtryk paa Officererne, som altid vare hensynsfulde og galante imod ham.

Side 217 og flg.

(1849.) vi vare atter paa Krigsfod i Præstegaarden. Forinden Aarhus blev besat af Preusserne kom de danske Vedetter ofte gennem Viby, paa Vejen til Terp; overalt, hvor man saa sig om – paa ethvert højt Punkt – saaes disse Ryttere i deres smukke vide lyseblaa Kapper og nye Hjelme, med Karabinen i Armen. I Solnedgangen tegnede de sig imod den blaa luft, som en Rytterstatue. Jeg husker, at jeg stod op om Natten naar jeg hørte det taktfaste Hestetramp og saa disse tause Skikkelser ride forbi Vinduet i Maaneskinnet.

Men snart forsvandt (de) kraftige, hjemlige Fædrelandsforsvarere, som i nogen Tid havde indgydt os Tillid – Fjenden rykkede bestandig nærmere, over Vejle og Horsens, hvor de danske Jægere i Skovene ved Vejle, havde standset deres Fremrykning en Dagstid, og vi hørte om hvilke bekjendte Officerer, der vare faldne.

Paa Højderne ved den gamle Horsensvej glimtede Preussernes Bajonetter som et fremglidende Straalebælte, en bugtende Orm med glindsende Børster. De "sorte Husarer" kom sprængende ind i Landsbyen paa deres ædle Heste (halv eller fuldblods), for at forvisse sig om, at ingen danske Soldater vare skjulte der.

Igen saaes den gamle Præst med blottet Hoved i Gangdøren, og tog imod sine ubudne og uvelkomne Gjæster. Vi havde gjort forskellige Forberedelser forinden Tyskernes Ankomst. Der maa have gaaet Rygter om, at Fjenden paa visse **Steder havde plyndret** (det var Bayrerne under v. d. Tann, i Skanderborg), jeg kom da paa den Tanke at opsætte et Bræddeskillerum i "Pulterkammeret" ovenpaa og indenfor dette hænge alle vore bedste Klæder; jeg satte denne Plan i udførelse til stor Tilfredsstillelse for mig selv. Da Fader havde "Fattigkassen" i Varetægt, lagde han Pengene i en Sukkerskaal med Laag og nedgravede den i Haven, men for "Liv og Døds Skyls" viste han mig Stedet. Skolelærer Bering havde gjemt sit Sølvtoj oppe i klokketaarnet og man sagde, at det var af den Grund, at Uret ikke gik. Fjenden havde forbudt at ringe med Klokkerne, Værmøllerne maatte ikke arbejde, forat forhindre at der blev givet Signaler med Vingerne til de danske Soldater, som holdt den nordre Aabred besat. (Aaen som løber fra Brabrand Sø og deler Aarhus i 2 Dele). Forat standse Fjendens Fremrykning gennem Aarhus, var der trukket en Mængde svære Jernkjæder tvers over Gaden foran Basballe Bro, som var opfyldt med Tømmer og Sten og paa den modsatte Broende var opført en høj Baricade af Brosten og Tømmer. Baricaden blev ikke forsvaret og ingen forhindrede Fjenden i at gjøre Vejen ryddelig igjen. I Aarhus Bugt laa "de Uhyrer af Baade" og kastede Bomber ind paa den indtrængende Fjende, da de kom foran Aarhus. Lokket af den heftige Skydning gik jeg ud til Enden af Præstegaardsmarken,

nær Marselisborg Skov og besteg en Høj, hvorfra man kunde se Søen og iagttage Granaterne, hvorefter mange sprang i Luften. Pludselig saa jeg det myldre frem bag ved mig af tyske Jægere, som droge nedenom Højen, hvorpaa jeg laa. Gjennem Skoven, ad Vejen som gaar derigjennem, rykkede nu et Regiment Cavalleri frem, i Skjul af Træerne. Kanonaden fra Søen blev heftigere, og det sagdes siden, at der hvor Fjenden passerede de bare Steder, faldt Bomberne tæt og dræbte mange Fjender; men alle Huse og Hytter i Skoven var der sat Vagt ved, og ingen tilladt at gaa ud, hvorefter man sluttede, at Tyskerne i den Tid begravede deres Faldne (?)

To forskellige Følelser beherskede mig, dels Frygt for Jægerens Bøssepiber, dels Græmmelse over, at jeg ikke kunde gjøre et Tegn til Kanonbaaden, hvorhen de skulde rette deres Skud, og Utaalmodighed ved at se, hvor mange ørkesløse Skud der exploderede i Luften og faldt i Havet. Men jeg laa ligesom fængslet til Pletten: havde jeg rejst mig, kunde jeg vente at være **blevet taget tilfange** og ført med til Aarhus; jeg fortrød min Ubesindighed at fjerne mig saa langt fra dem, for hvis Beskytter jeg ansaa mig. Efter et Qvarters Forløb var imidlertid hele Styrken passeret Højen, og jeg var igen alene. Paa Landevejen foran Aarhus var der en levende Musketild mellem de retirerende danske Jægere og den fremrykkende Fjende. Imod Aften kom lange Vognrækker gennem Viby fra Aarhus med tyske Saarede; de laa i Halmen med blodige ho' der – det var et gruligt Syn. De medbragte endel danske Hjelme, som vore Dragoner havde tabt i Vaabendansen paa Fælleden (nogle danske Infanterister vare blevne gjorte til Fanger og maatte bære Byttet).

Da der nu var blevet en fast Insqvartering i Viby, begyndte en regelmæssig "Udskrivning" (Requisition) af Brød og Rug til Hæren. Det paalagdes Sognefogden at tilvejebringe et vist Antal Tønder Rug og visse Lispund Brød. Da han havde saa mange andre Forretninger, navnlig Tilsigelse af Vogne, saa opstod der endel Forvirring i Leverancerne, som først skete i Kirken, Hvortil hver Gaardmand bragte sin Sæk Rug og nogle Brød.

Jeg troede at kunde gjøre nogen Nytte ved at tilbyde Sognefogeden min Hjælp ved Beregningen af det Quantum Korn, hver Bonde skulde yde, hvorpaa han ogsaa indgik, og da Folkestuen i Præstegaarden afgav et rummeligt Forsamlingslocale, saa bleve Gaardmændene tilsagte at møder der, hver gang en ny Requisition blev gjort. Ved hjælp af Hartkornsfortegnelse faldt det mig ikke vanskeligt at foretage "Ligningen", idet jeg tog den hele Sum af Hartkorn for sognet og Summen af det requirerede Quantum, hvorefter det ved simpel 3-deles Regel let fandtes, hvad hver havde at yde. Ydernes Navn med vedføjet Hartkorn og hans Qvota af Rug og Brød, skrev jeg paa en Seddel til hver især og medgav de Tilstedeværende til Fordeling blandt nærmeste Naboer. Paa en bestemt Dag skete Leveringen i Præstegaarden og under Tilsyn af en tysk Fourér og Sognefogeden, eller jeg i hans sted, bleve Sækkene med Rug og Brødene opvejede til et vist Quantum og læssede paa

Vogne. At paase at alt gik rigtigt til (navnlig at Fjenden ikke fik mere end han skulde have) var min Opgave og Ambition. Med nogle af Bønderne kom jeg i Strid, men de fleste vare vel tilfredse med den Hjælp, jeg var dem til. Naar jeg ikke kunde komme til orde for den almindelige Passiar, plejede Sognefogden Albreth at slaa i Bordet og i sin Iver raabe til de Snakkende: hold Hals! hvorpaa der blev Tavshed. Der blev ikke sjelden **sendt Bud efter** mig forat staa Bønderne (og deres Koner) bi med at forstaa deres tyske Gjæster, og ved at færdes saameget mellem Venner og Fjender, blev jeg snart søgt ogsaa af Tyskerne, som plejede at spørge om "den junge Candidaten".

Vi skiftede flere Gange Indquartering, hvilket havde den Ubehagelighed, at naar vi først vare blevne godt Kjendte med et Hold, kom der nye Folk, som i Begyndelsen vare mistroiske og nøjeregnende ("exacting"). Aarhus var helt afspærret, og det var ikke altid let at faa Tilladelse af Generalen at sende vor Daglejer Hendrik ind til Byen efter frisk Hvedebrød og Rødvin og andre Ting til deres Middag. En Løverdag sneg Julius sig gennem Forposterne i Marselisborg Skov og var Hjemme om Søndagen.

Vi levede i en uhyggelig Spænding, da der blev Tale om, at de Danske mulig vilde gjøre et Angreb paa Viby. Forat beherske Dalstrøget og Landevejen til Aarhus, posteredes en Artilleripark paa Terp Bakke. Derfra kunde vi altsaa befrygte at Præstegaarden vilde blive skudt ibrand, hvis det kom til Kamp; men uagtet der jevnlig blev blæst Allarm til hastig Udrykning, kom de altid tilbage uden at have seet "de Danske", der holdt sig paa den anden Aabred og stode i Forbindelse med General Ry's Hær på Helgenæs. Henimod Brabrant Sø lagde Tyskerne en Bro over Aaen og satte en Vagt der, men nogen Styrke rykkede ikke over, formodentlig af "strategiske Hensyn". De preussiske Fussilierer vare høje kraftige Folk, væbnede med det svære Fængnaalsgevær, hvilket gav dem en uhyre Overvægt over de Danske, som kun kunde skyde halvt saa langt og halvt saa hurtigt med de gammeldags Geværer. De pralede ikke uden Grund over de Fortrin, den tyske Soldat havde over den Danske. Da kom 6te Juli.

Side 224.

Den 16. august 1849, under en fodtur fra Aarhus over Fredericia til Assens og tilbage, (som Dagbogsforfatteren gjorde sammen med Broderen Julius) fulgte T. (Tørsleff i Assens) os paa vej, og da han havde Ferie, lagde han bestandigt noget til Vejstykket, saa at vi i Forening naaede Udby Kro, 3 Mil fra Assens, hvor **Wilhelm** var Indquarteret tilligemed en Captain Høst; de syntes at staa paa en god Fod sammen og **Wilhelm** at blive patroniseret af Høst, han lod til at være en Svirebror og jeg tænkte ved mig selv, at det neppe var det bedste Selskab for min Broder; men i Felten maa man ikke være nøjeregnende. I Anledning

af vort Besøg, blev der foranstaltet en lille Svir (noget, jeg egentlig slet ikke kjendte til), Capt. Høst *trakterede med* Champagne og forskjellige andre Vine, **Wilhelm** og Tørsleff kunde derfor ikke holde sig ganske tilbage, men bragte ogsaa et Par Flasker Vin paa Bordet, og vi drak alle mer end vi kunde taale...

Slut på uddrag af dagbog nr. 1.

* * *

AFSKRIFT AF AFSKRIFT AF ANBEFALINGER FOR

VILHELM ALBINUS STEENBERG.

*(Uddrag ved oberst S. Worm *)*

I. Da undertegnede i Aarene 1851 / 52 oftere holdt Gudstjeneste for Tropperne i Sydslesvig, og det var vanskeligt for de der ansatte Organister at spille Orgel saaledes som jeg ansaae for bedst tjenligt til Opbyggelse, var Hr. Lieutenant Steenberg altid saa god at spille i Cappel Kirke. Det er mig en glæde at bevidne, at ligesom han gjorde dette med stor beredvillighed, saaledes spillede han ogsaa til min og Menighedens Tilfredshed

Kjølstrup Præstegaard 2^{den} Februar 1867

Holger Møller

fh. Feltpræst ved Armeen.

II. Naar jeg, som Feltpræst, laa i Frederits, fik jeg leilighed til at lære at kjende Lieutenant Steenbergs store Tjenstagtighed og skønne Gaver til at spille Orgel. Der var ingen Organist i byen; men Steenberg kom selv og tilbød sig; saalænge jeg var i Frederits, spillede Steenberg, saavidt Tjenesten tillod det, baade til Høimesse og Aftensang

Lyngby Præstegaard 1 Febr. 1867

Rørdam.

*[Peter Rørdam * 1806 - + 1882-83?]*

III. Secondlieutenant V. Steenberg af Infanteriets Krigsreserve har i sin Tjenestetid ved den 5te Forstærkningsbataillon forrettet Tjeneste som Bataillons-Adjudant fra 28de Januar 1851 til Bataillonens Opløsning 30te April 1852 og tillige som Inspektionsofficeer ved Lazarettet, i hvilke stillinger *Lieutenanten* ved streng opfyldelse af sine Pligter har bestridt sine Forretninger og aflagt sine ikke ubetydelige Regnskaber til Bataillonens særdeles Tilfredshed, Hvilket man, efter Lieutenants Ønske, herefter bevidner.

Cappeln den 30te April 1852

C. W. DAU

Major og Commandeur for den

5te Forstærknings Bataillon

IV. Lieutenant af Infanteriets Krigsreserve W. A. Steenberg, som er ansat ved Undertegnedes Regiment og har deeltaget i hele Felttoget, har ved sin Tjenstiver og ufortrødne Udholdenhed og sin Dygtighed, navnlig ved det ham betroede meget vanskelige Hverv som Fører for et betydeligt Train paa Retraitten fra Dannevirke til Frederits at bringe dette i Sikkerhed, udviist et i enhver Henseende udmærket Forhold, hvilket det er mig en Fornøielse herved at kunne bevidne.

Frederits den 3^{die} Marts 1864.

L. FÆRCH

Oberstlieutenant og Regimentscommandeur.

V. Hrr. Lieutenant af Infanteriets Krigsreserve **Wilhelm** Albinus Steenberg har været til Tjeneste ved den mig underlagte 19de Infanteri-Bataillon fra 28de August 1860 til 27de September s.A.

Med fornøielse bevidner jeg, at Lieutenanten i denne tid i enhver Henseende har udviist et udmærket Forhold, samt at han er mig personlig bekjendt som en tapper Officeer og som en begavet og dannet Mand.

Den Gang Landet overfaldtes af Fjenden i sidste Krig, mødte Lieutenant Steenberg som Frivillig ved Hæren og udmærkede sig i den Grad ved denne, at han forfremmedes til Officeer, men da Freden atter indtraadte, og han som Reserveofficeer blev hjemsendt med kun Halvdelen af sin Gage i Indtægt, geraadede han med sin Familie under ugunstige økonomiske Vilkaar, tildels foranlediget ved, at hans borgerlige Løbebane blev afbrudt ved hans Indtrædelse i Armeen under Krigen.

Under disse Omstændigheder anseer jeg det for Pligt at anbefale Lieutenanten til Ansættelse i en for ham passende Embedsstilling, hvorpaa han ved sit gode Forhold i Felten formentlig har erhvervet et billigt Krav, og som vistnok vil blive **forestaaet med** Dygtighed, Orden og Flid, i hvilken henseende hans personlige Egenskaber formenes at give tilstrækkelig Garanti.

Nyborg den 13de Novbr. 1962

NEERGAARD

Oberst og Commandeur for 19de Infanteri-Bataillon.

o o o

Om- og ovenstående Uddrag og Afskrifter I - V 's Overensstemmelse med Originalerne bevidnes af

S. WORM *)

d. 24/2 1916

Oberst

*) [*Sophus Worm var nevø og svigersøn til min oldefar*]

UDDRAG AF DAGBOG II

ført af

RICHARD STEENBERG

(1824 – 1901)

o o o

(Uddragene foretaget af Svend Steenberg)

* * *

Side 67 og flg.**1858. Forældrenes Guldbryllup.**

I Viby var alt Travlhed og Forventning til den store Familiesamling; Carl kom fra Gudum med Kone og medbragte hans Ven, Nabopræsten Falkenskjold, Carls Svigermoder (fru Kommandørinde Lütken) og Datter Fru Smiegelow med Dr. Smiegelow, Forpagter Olsen med Kone Louise (Fru Emmas Søster) fra Mejlgaard ved Randers – alle sammen Mennesker til Hvem mine forældre stode i Venskabsforhold, da de vare beslægtede med Carls Hustru, men som forekom mig temmelig paatrængende og uvedkommende ved denne Familiefest, men uden dem var Festen blevet meget stille, da hverken Severine eller Trine kunde komme, og ogsaa Jacob blev tilbage i Kjøbenhavn formodentlig for at læse til embedseksamen; Julius kom fra Kjøbenh., Trine Tørsleff fra Frisenborg; **Wilhelm** og Kone fra Forpagterboligen, samt Trine og Mie (Hørner).

Fader (den gamle Præst – 75 Aar) havde været sengeliggende i nogen Tid af en sviende Udslæt om Livet og gik krumbøjet og svag; Moder, derimod var ret rørlig og rask trods sine 71 Aar. Carl, som den myndige Præst, havde faaet den originale Tanke at holde en Slags Brudevielse med de 2 gamle Forældre. Det huede ikke Fader, kunde man mærke (det var nok for "aparte" – og havde jo "ingen Steder hjemme"), men Moder havde intet (imod) at blive "viet" paany, da det var hendes kjæreste Søns Ønske, som man nødig vilde afslaa. De to gamle knælede derfor ved Alteret og den høje Præst talte salvelsesfuldt men hjerteligt. (Talen findes mellem mine "Papirer"). **Wilhelm**, som stod paa venskabelig fod med de Aarhus Musikanter (hvem det nu for resten var) havde hentet ½ Snes Blæsere ud fra Aarhus, der blæste Koralerne i Kirken; han havde ogsaa plantet et stort Danebrogsflag udenfor Haven, og Bønderne havde rejst en Æresport af Gran foran Kirken; alt dette var jo i rette Stil med Festdagen og gjorde et stærkt indtryk paa de letbevægelige Sind (mit eget og Moders) og glædede alle. Vejret var prægtigt. Da vi vare komne tilbage fra Kirken og

samledes i Havestuen, traadte en Deputation Bønder ind med deres Ordfører Justitsraad Ingerslev, som overrakte en Gave fra Menigheden i Viby og Thiset (bestaaende af Spiseskeer, Theeskeer, Flødekande og Sukkerskaal af Sølv og, om jeg husker ret, **en Meerskumspibe med Indskrift paa laaget**) [*findes i min besiddelse*] og holdt en kort Tale, som Fader besvarede paa sin beskedne Maade, hvorpaa Deputationen fjernede sig. Saa gik vi tilbords; Brudeparret som sædvanlig i Sofaen for Enden af Bordet, saa de fremmede Gjæster ("Carls Slæng", som vi Unge kaldte dem), saa vi tilstedeværende Børn, Laura (Friis) og Trine Tørsleff; Jomfru Engelbrecht forestod formodentlig Anretningen; Olsen fra Mejlgaard havde rimeligvis leveret Dyrestegen. Der blev holdt nogle Korte Taler, men ellers forløb Maaltidet med livlig Samtale. Forat bevare det Traditionelle skulde der jo synges nogle i Dagens Anledning forfattede "bordsange". – jeg husker det ikke. Rødvinen og Madera, gjorde sin Virkning. Efter Bordet deelte man sig mellem Haven og Storstuen, hvor Julius, der var en slank ung Mand, sang sin "Skjøn Jomfru luk dit Vindue op" (som tante Emma kaldte hans Friersang – de 2 Unge bleve dog først forlovede det Følgende Aar, 2. Juni). Formodentlig tot de fleste Fremmede hjem til Aarhus, men Carl og Emma samt Falkenskjold blev hos os i nogle Dage. Gratulanter fra Aarhus kom Dagen efter. (Biskop Brammer, Jørgensen, Elmquist? Fra de fleste af Gjæsterne modtog de gamle nogle Bryllupsgaver, Glas, Tæpper og sligt. Jeg havde i Forening med Jacob og Julius købt Kalkars Bibel, men ladet **Billederne** udtage, da jeg vidste, at de vilde mishage Fader. Paa det rene Blad havde jeg skrevet: "Fra Dine Sønnder". Meningen var god, men jeg tror ikke, Fader satte videre Pris paa Commentarerne, som egentlig skulde udmærke denne Udgave. Jeg havde selv været paa færde og ladet trykke (i Hartlepool) den første Stamtavle, hvori jeg havde samlet Faders og Moders Slægts-afstamning og Slægtens Formerelse indtil dette Guldbryllup; jeg tror nok dette første Forsøg interesserede de Gamle, men næppe saa meget som mig selv.

Det store "Rykind" og "Gjæsterering" i Forbindelse med den usædvanlige Begivenhed, havde taget stærkt paa "Bedstemoder"s Kræfter. Jeg Husker hvorledes hun tog Sølvtøjet fra Bønderne i Haanden og Befølte det; hun var jo nu blevet saa rig, maaske tænkte hun paa, hvorledes dette Sølvtøj engang skulde fordeles mellem Børnene. Da vi kom fra Kirken (husker jeg) var Moder stærkt bevæget og gik hen til Carl, som tog hende i sine Arme og trykkede hende ind til sig. Hun følte vist i dette Øjeblik en Hjertets Varme slaa sig i møde fra denne kjære, myndige Søn – hvor sjælden en saadan Sympathi varmer en gammel Moders Hjerter – jeg frygter for, at den er fordunstet mellem saa mange gamle Ægtefolk. Dette smukke minde om min kjærlige Moder, tager jeg med som en Arv – jeg saa hende jo her for sidste gang ...

Side 70.

Jeg levede endnu i Erindringen om de glade Septemberdage og vi nærmede os

Julen, da det Uventede (som så ofte) overraske os og brat vente Glæden til Sorg: Moder var død d. 19. Decbr. Efter en Uges Sygeleje af Bryst- eller Lungebetændelse. Det var et hårdt Slag for mit følsomme Sind; jeg tog mig det maaske mere nær end nogen anden. Det er kun et nyt Indlæg for mit let bevægede svage Gemyt: det uerstattelige Tab, dette Savn af Moder i det gamle Hjem; aldrig at se hende mere; det betog mig saa stærkt, at jeg var ved at glemme, at jeg jo havde dem, der var mig nærmere end Fader og Moder: min egen Hustru og Barn. Men Sorgen maa have Rum. Hvorledes maler man Sorgen? En sortklædt Kvinde, tilhyllet som den tavse Sorg, eller siddende bøjet, med sort Klæde om Hovedet. Ved hendes Sygeleje havde afvekslende siddet den gamle Ægtefælle, maaske tavs; deels blev hun plejet af Frederikke og **Wilhelm** (hendes Smertes Søn, men altid dog saa kjær), deels blev hun vel plejet af Husjomfruen, Engelbrecht, som var hende saa meget imod, dog tænkte hun maaske ikke saameget paa det nu. De samme vare ved hendes Dødsleje, men ingen Døttre; **jeg er ikke** sikker paa om de 2 yngste Brødre kom hjem til Begravelsen, muligvis ikke, da det ikke var saa let at komme fra Kjøbenhavn, men Carl er dog rimeligvis kommet ned fra Gudom, dog er jeg ikke ganske sikker. I min heftige Sorg maatte jeg nu ogsaa bedrøves over, at jeg vel ikke altid havde været den kjærlige Søn, som en saadan Moder fortjente; og nu var det for sildigt at oprette det Forsømte. Min deltagende Hustru, som saae min Sorg, sørgede som for en Moder, for havde hun ikke været som en kjærlig øm Datter for den gamle, halv blindede Moder i mange Aar; de havde grædt sammen over Søster Lises død. Det var dog godt, at jeg var kommet til Guldbrylluppet. De siger, at jeg ligner min Moder, jeg havde dog vistnok været hendes kjære Søn, ligesom de andre ...

Side 85.

(1865) ... Jeg telegraferede til Severine fra Haderslev, at jeg vilde komme til Assens; der traf jeg de Nygifte (Jacob S. + Elisa Tørsleff), [*gift 18.04.1865*] Severine fik Plads til os alle; **Wilhelm** opholdt sig der i Anledning af hans forestaaende Etablering som Fotograf, men var endnu ikke flyttet fra Viby ...

Side 99.

(1868) Med Familien i Danmark. – det var ikke noget ringe Foretagende at lukke Huset af og tage hele Familien med paa et længere Besøg. Der var ikke længere det gamle Hjem i Viby med den store Have. Allerede i 1865 havde Bedstefader taget sin Afsked og var flyttet ind til Aarhus og boede nu med Severine i en Lejlighed paa Nørregade. [*nr. 16*] Paa mit sidste Besøg i Aarhus, Aaret før, boede de paa "Graven". [*nr.?*]

Side 130.

(1875) ... Anderledes var det med **Wilhelm** i Assens. Han fik snart en

Concurrent i Fotografien, som han formodentlig maatte opgive, og hans Løn som Organist (han var desuden Lærer i en Skole) har sagtens været ringe. Det var derfor altid et fattigt Hjem, og hans "Nødraab kunde jeg ikke være døv for; derfor maatte jeg ikke sjelden give ham en "Haandsrækning". Han havde flere gode Evner, men var uheldig i de fleste af sine Foretagender.

Side 242.

(1899). Vi ventede Besøg af Fætter Richard (Richard Jacob Julius S.) Som **havde Meldt** sig og ankom med Dampskibet 25. Juni (Hengist Dag) Søndag Morgen. Mandag var Richards (Dagbogsskriverens Søn) 40 Aars Fødselsdag. I den Anledning bad vi Familien med Børn og Pige til Middag Kl. 6. Det var en Lykkelig Familiefest (havde vi dog havt Carl og Elly med). Jeg mindede om de store Forandringer og vigtige Tildragelser i Richards Liv i denne sidste Decen. (Ti-Aar) og ønskede ham til Lykke i det følgende Ti-Aar. Han var meget glad ved denne Dag. De 2 Kusiner i Albert Drive [nr. 5] og Rich^d. naar han kom hjem fra Kontoret, tog sig af Fætteren, som øjensynligt befandt sig vel i deres Selskab og tilbragte sin meste Tid hos Dem. Imidlertid indtraf det Uventede (for ikke at sige det Vidunderlige): Fætter Richard [*min farfar*] havde gjort saa mange Ture, dels til fods (Jesmond Dene) dels paa Bicykle, med Ninna Nors [*min farmor*] hos Sigrid, at han tilsidst kørte fast, og en Aften da hele Selskabet kom ind fra en Tur til Marsden Rock (3. Juli), fortalte han om sin Lykke, og Ninna sad stille lykkelig og tog imod vore Lykønskninger.

De Forlovede rejste sammen til Manchester for at besøge Florie og Jacob. Rich^d. tog derfra til London og over Parkeston-Esbjerg hjem. Ninna blev hos Florie en Ugestid.

Den paatænkte Tur til Rothbury kom endelig i Stand. 14 Juli (Lørdag) samledes vi paa Stationen, Richard og Sigrid, Thora og Ninna og Esther. Samme Dag var den store Revue, 10.000 Volunteers, for General Wolseley, som ogsaa modtog "the Freedom of the City" – Newcastl. Der var stor trængsel paa Stationen og vi kom med Toget i yderste Øjeblik. Jeg havde medtaget en Flaske Portvin (efter Ferd. Fengers Exempel) hvormed jeg tracterede mit Selskab paa den kedelige kjørsel fra Morpeth til Rothbury.

Vi samledes paa Hotellet og modtoges af den venlige Mrs. Lawson (Værtinden). Vi havde spist til Middag førend Afrejsen og fik nu Afternoon Tea, hvorpaa vi strax begyndte vore Vandringer, først langsmed Floden, the Coquet, til Møllen med det prægtige larmende Vandfald, som i Aartusinders Løb har Udhulet, eller afslebet den højre Side af Klippevæggen (hvoraf Navnet the Thrum).

Alle vare saa oprømte af den smukke egn; Ninna trykkede min Haand og takkede mig for, at have taget hende med. Esther var stærkt Betaget af det Nye, især "Fotellet", hvor vi bevægede os, som om det tilhørte os, og som vi var hjemme, hvilket forbavsede hende. I den herlige lyse Sommeraften besteg vi Højene og kom over Mooren ad den

samme vildsomme Sti, som Sigrîd havde ført mig. Søndag **Formiddag tog vi** atter fat paa Bjergbestigningen og kom til de smukke Lakes, som Sir William har anlagt. Efter Middag aabnedes Parken og vi begav os til Cragside med Billet fra Hotellet. Vejret var prægtigt, Parken pragtfuld. Derefter gik vi til fjelds ...

... Endnu havde vi Mandagen for os. Rich^d. gik med første Tog, medens vi andre paany besteg Højene, og Sigrîd førte os ad en ny Sti, som udmundede ved Søen, hvor vi i Baadhuset nød vor medbragte Proviant, da vi ikke ville have nogen Middag paa Hotellet. Vejret havde trukket sammen til Torden, der lød som Kanonsalver mellem Højene og Regnen styrtede ned. Da det klarede op, begav vi os paa Tilbagevejen, men maatte to Gange krybe i Ly under Træerne og slap ikke for at blive vaade, heldigvis havde Damerne Tøj at skifte med, og vi beredte os til Afrejsen.

Slut på uddrag af dagbog nr. 2.

* * *